

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka
Studijní program: Filologie
Studijní obor (kombinace): Český jazyk a literatura

**KULTURA MLUVENÉHO PROJEVU VYBRANÝCH
MODERÁTORŮ V POŘADECH SNÍDANĚ S NOVOU (NOVA TV)
A DOBRÉ RÁNO S ČESKOU TELEVIZÍ (ČT1)**

**THE CULTURE OF SPEECH OF SELECTED MODERATORS FROM
THE SNÍDANĚ S NOVOU (TC NOVA) AND STUDIO 6 (CT1)
TELEVISION SHOWS**

Bakalářská práce: 10 – FP – KCL – 22

Autor:

Aneta Kořínková

Podpis:

Adresa:

Pod Černým mostem 488
513 01, Semily

Vedoucí práce: PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.

Počet:

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
63	0	0	1	19	1

V Liberci dne: 27.7.2010

Zadání bakalářské práce

PROHLÁŠENÍ

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 27.7.2010

Aneta Kořínková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala především vedoucímu a konzultantovi své bakalářské práce, PhDr. Alexi Röhrichovi, Ph.D., za cenné rady, trpělivost, ochotu a pomoc při řešení problémů. Dále také Janu Maštalířovi za pomoc s formálními úpravami práce. V neposlední řadě děkuji svým rodičům za umožnění studia na vysoké škole a obrovskou podporu v jeho průběhu.

KULTURA MLUVENÉHO PROJEVU VYBRANÝCH MODERÁTORŮ V POŘADECH SNÍDANĚ S NOVOU (NOVA TV) A DOBRÉ RÁNO S ČESKOU TELEVIZÍ (ČT1)

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je pozorovat a srovnat mluvené projevy moderátorů televizních pořadů s podobnou koncepcí na odlišných televizních stanicích. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část obsahuje obecné pojednání o současném stavu jazyka a jeho kultuře, zabývá se zvukovou stránkou mluveného projevu, jeho úskalími a prioritami. Vysvětluje též pojem komunikace, jenž plynule navazuje na závěrečnou kapitolu, týkající se úrovně mluvených projevů v současných médiích. V úvodu části praktické jsou charakterizovány jednotlivé vysílací aparáty, tedy Česká televize a televize Nova, a následně i samotné ranní bloky. Zásadní jsou pak dvě analýzy mluvených projevů moderátorských dvojic ze Snídaně s Novou a Dobrého rána s Českou televizí, kde jsou aplikovány a zužitkovány jevy, o kterých je pojednáno v části teoretické.

KLÍČOVÁ SLOVA

Spisovný jazyk, kultura mluveného projevu, zvukové prostředky mluveného projevu, úskalí a priority mluveného projevu, komunikace, média, analýza mluveného projevu.

DIE KULTUR DER GESPROCHENEN REDE DER AUSGEWÄHLTEN MODERATOREN DER FERNSEHSENDUNGEN „SNÍDANĚ S NOVOU“ (NOVA TV) UND DOBRÉ RÁNO S ČESKOU TELEVIZÍ (ČT1)

EINLEITUNG

Diese Abschlussarbeit hat das Ziel die gesprochene Rede der Moderatoren der Fernsehsendungen mit ähnlicher Konzeption der unterschiedlichen Fernsehstationen

beobachten und vergleichen. Die Arbeit wird in theoretischen und praktischen Teil verteilt. Der theoretische Teil enthält eine Gemeinabhandlung über gegenwärtigen Sprachzustand und ihre Kultur, befasst sich noch mit der phonischen Seite der gesprochenen Rede, ihre Schwierigkeiten und Prioritäten. Weiter wird der Begriff Kommunikation erörtert, das knüpft an das letzte Kapitel, welche sich mit dem Niveau der gesprochenen Rede in den gegenwärtigen Medien befasst. Zu Beginn des praktischen Teiles werden die einzelnen Sendeapparate, das heißt Česká televize und TV Nova, charakterisiert und nachstehend auch eigentliche morgendliche Blöcke. Grundsätzlich sind dann zwei Analysen der gesprochenen Reden aller Moderatoren der Sendungen Snídaně s Novou und Dobré ráno s Českou televizí, wo werden die Erscheinungen aus dem theoretischen Teil anwenden und verwerten.

SCHLAGWÖRTER

Hochsprache, Redekultur, phonische Mittel der gesprochenen Rede, Schwierigkeiten und Prioritäten der gesprochenen Rede, Kommunikation, Medien, Analyse der gesprochenen Rede

THE CULTURE OF SPEECH OF SELECTED MODERATORS FROM THE SNÍDANĚ S NOVOU (TV NOVA) AND STUDIO 6 (CT1) TELEVISION SHOWS

ANNOTATION

The purpose of this thesis is to observe and compare the speech styles of different newscasters from different television stations, working in very similar shows. The work is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part contains a general discussion about the current state of language and its culture; it deals with the use of sound in speech, its difficulties and priorities. Additionally it explains the concept of the word “communication”, which is directly connected to the final chapter, which is concerned with the level of speech in today’s media. The two different broadcasting companies the Czech Television and TV Nova, as well as their morning shows are mentioned at the beginning of the practical part. Two fundamental analyses, which apply and utilize the phenomena

that are discussed in the theoretical part are performed on the two pairs of the morning-show newscasters (Breakfast with Nova and Good Morning with Czech television).

KEYWORDS

Literary language, culture of speech, communication, speech resources, constraints and priorities of speech, komunu, media, analysis of speech.

Obsah bakalářské práce

1	Úvod.....	2
2	Jazyk a řeč.....	4
2.1	Mluvený projev.....	5
3	Kultura mluveného projevu.....	7
3.1	Situace mluveného jazyka	8
3.2	Význam kultury mluveného projevu.....	10
4	Technika mluveného projevu	12
4.1	Respirace.....	12
4.2	Fonace.....	13
5	Zvukové prostředky mluveného projevu.....	14
5.1	Artikulace.....	14
5.1.1	Správná výslovnost a tvorba samohlásek.....	15
5.1.2	Správná artikulace a tvorba souhlásek.....	16
5.2	Větné členění.....	17
5.3	Modulace řeči.....	18
6	Úskalí a priority mluveného projevu.....	20
6.1	Slova výplňková a hezitační zvuky.....	20
6.2	Fráze.....	21
6.3	Slovní zásoba.....	21
6.4	Cizí výrazy a slova přejatá.....	22
6.5	Druhy mimoslovního sdělování a jejich vymezení.....	23
7	Komunikace.....	26
7.1	Druhy komunikace.....	26
8	Média a jejich postavení ve společnosti.....	28
8.1	Mediální komunikace jako zprostředkující činitel.....	28
8.2	Úroveň mluveného projevu v současných médiích.....	30
8.2.1	Rovina morfologická.....	31
8.2.2	Rovina lexikální.....	32
8.2.3	Rovina syntaktická.....	33
9	Charakteristika veřejnoprávní televize ČT1 a soukromé televize Nova	35
9.1	Popis ranních bloků.....	36
9.1.1	Dobré ráno s ČT.....	37
9.1.2	Snídaně s Novou.....	38
10	Analýza mluveného projevu moderátorů Gabriely Lefendy a Denise Gaidoše.....	40
11	Analýza mluveného projevu moderátorů Zory Kepkové a Tomáše Krejčíře	45
12	Srovnání mluvených projevů moderátorů Snídaně s Novou a Dobrého rána s Českou televizí.....	51
13	Závěr.....	53
14	Seznam použité a prostudované literatury.....	54
15	Seznam příloh.....	56

1 Úvod

Téma, týkající se současné mluvené podoby jazyka, jsem záměrně zvolila proto, abych potvrdila či vyvrátila domněnku mnohých lidí, že současná jazyková úroveň v porovnání s léty minulými silně poklesla. Nejedni z nich pak přisuzují vinu médiím. Mým úmyslem není na tomto místě média a veřejné komunikáty obhajovat, nýbrž zaměřit se na podobu jejich jazyka a objektivně pak čtenářům své práce sdělit, jaké postavení má v současných médiích spisovná čeština. Jako objekt svého zájmu jsem zvolila ranní pořady České televize a televize Nova, jelikož právě v těchto vysílacích blocích se prolíná připravená obsahová struktura promluvy moderátorů s projevy improvizními. Svoji práci jsem na základě toho rozdělila na část teoretickou a praktickou. V úvodních kapitolách teoretické části jsem se věnovala obecnému pojetí jazyka a kultuře mluveného projevu, která je nedílnou součástí promluvy všech veřejných mluvčích. V dalším oddílu své práce jsem se zaměřila na konkrétní zvukové jazykové prostředky mluveného projevu a neopomenula též upozornit na jeho úskalí a priority. Jen krátce jsem pojednala o složkách řečových neverbálních, jelikož ty jsou spíše znakem osobní komunikace. Kapitola o komunikaci tvoří jakýsi přechodný mezník mezi tematikou, týkající se jazyka, a mezi oddílem, zabývajícím se médii. Samotné pojednání o médiích jako zprostředkujícím činiteli komunikace a o úrovni mluvených projevů uzavírá celou teoretickou část mé práce.

V následující části praktické jsem nevycházela z odborné literatury jako doposud, ale zužitkovala jsem odborné teoretické poznatky v praxi. Prvořadě jsem věnovala pozornost charakteristice obou vysílacích aparátů, tedy České televizi a televizi Nova, a následně popsala ranní bloky. Poté jsem přešla k analýze projevů jednotlivých moderátorských dvojic, ve které jsem aplikovala své vědomosti, získané četbou odborné literatury. Každý projev jsem rozdělila do dvou částí, z nich jedna postihuje zvukovou stránku promluvy a druhá se zabývá jednotlivými jazykovými rovinami. Na konci každého úseku jsem se vždy krátce vyjádřila k jeho problematice. V úplném závěru své práce jsem porovнала kulturu mluveného projevu moderátorských dvojic České televize a televize Nova.

Četbou mé bakalářské práce si mnozí z vás mohou ujasnit některé otázky, týkající se analýzy současného mluveného projevu, a vytvořit si tak vlastní subjektivní názor

na situaci mluveného spisovného jazyka ve veřejných médiích. K jakému závěru jsem došla já se dočtete v poslední kapitole.

2 Jazyk a řeč

„Jazyk je systém znaků sloužící k výměně a vyrovnávání obsahů lidského vědomí, to jest k dorozumívání a myšlení, jindy též množin projevů, komunikátů uskutečněných, probíhajících, nebo potenciálních, řídících se stejnými strukturními zákonitostmi toho nebo onoho jazyka.“¹ Již tato úvodní citace Čechové poměrně obsáhle definuje pojem jazyka jako prostředku dorozumívání.

Jazyk je jev společenský. Jeho vývoj souvisí s vývojem společnosti, má tedy funkci společenskou. Jako nástroj dorozumívání musí být jazyk společný určitému kolektivu mluvčích. Prostřednictvím jazykových prostředků je člověk schopen vyjádřit své myšlenky, zformulovat je a následně předat adresátovi. Z toho jednoznačně vyplývá, že je nástrojem sdělování a nese funkci sdělovací. Prostřednictvím něho je člověk schopen nejen své myšlenky vyjádřit, ale také i ve své mysli tvořit. Vzniká tak těsný vztah mezi myšlením, jazykem jako nástrojem myšlení a jazykem jako nástrojem sdělování.

„Aktuální užití jazyka nazýváme řeč. Jedná se o užití lexikálních prostředků slovní zásoby a gramatických prostředků mluvnické stavby k úkolu sdělování.“² K řeči náleží nejen užití zvukových prostředků řečových, mezi které patří tempo řeči, pauzy, odmlky, melodie, zbarvení a síla hlasu, ale i užití pomocných prostředků nejazykových, jako je mimika a gestika. Danešovu definici pojmu řeči bych doplnila tvrzením Čechové, která ji definuje jako *„schopnost člověka využívat jazyka a ztvárňovat komunikáty podle potřeby v určité komunikační situaci.“³*

V praktickém užití rozeznáváme jazykovou formu mluvenou a psanou. *„Mluvená podoba jazyka se realizuje prostřednictvím řeči. Řeč je činnost člověka spočívající v dorozumění s ostatními lidmi, ve vyjadřování a předávání myšlenek prostřednictvím různých jazyků. Řeč je proces používání jazyka.“⁴* Pouze v řeči mluvené se mohou uplatnit výše zmíněné zvukové prostředky řečové a nonverbální, jejichž užitím nabývá promluva sugestivnosti. Pozitivem mluvené řeči je těsnější kontakt mluvčího s posluchačem. V řeči

1 Čechová, Marie. Čeština - řeč a jazyk. 2., přeprac. vyd. Praha : ISV, 2000.

2 Daneš, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009.

3 Čechová, Marie. Současná česká stylistika. Vyd. 1. Praha : ISV, 2003

4 Šrámková, Vítězslava - Hůrková-Novotná, Jiřina. Mluvený projev a přednes. 2. vyd. Praha : SPN, 1985.

psané se tyto prostředky realizovat nemohou především z toho důvodu, že je nelze graficky zobrazit. Kontakt mluvčího se čtenářem je tak více oslabený.

Řeč psaná a mluvená se od sebe liší zejména tempem řečové činnosti. V psané řeči tempo závisí pouze na autorovi, který má možnost své výrazy upravovat, přepisovat, nahrazovat jinými a věnovat jim podstatně více času. Celý projev pak působí dojmem větší definitivnosti, čtenář přijímá řeč psanou ve finální podobě a tempo jejího čtení si určuje sám. V mluvené řeči je tempo vnímání dáno tempem tvoření řeči mluvčího. Adresát je na původci řeči plně závislý a také mluvčí je v tempu mluvené řeči vázán na adresáta. Vzhledem k vázanosti mluvčího na adresáta je závažné, aby jeho projev byl souvislý a plynulý. Mluvčí disponuje podstatně menším množstvím času než mluvčí v projevu psaném, a proto postrádá dostatečný prostor pro hledání vhodných výrazů. Má tak omezenou možnost nahradit nebo zdokonalit prostředek už sdělený.

„Podíl řeči mluvené a psané se mění s vývojem kulturním i s rozvojem technickým.“⁵ Původně existovala pouze řeč mluvená. Řeč psaná se začala rodit až s potřebami mluvčích zaznamenávat své projevy, následně s počátky vzniku písma. Obrovský posun zaznamenala řeč psaná s rozšířením knihtisku. Řeč mluvená pak s rozvojem moderních technických prostředků, jako je televize, film, rádio, atp.

2.1 Mluvený projev

Jazykovým projevem rozumíme aktuální užití jazyka, které tvoří samostatný různě dlouhý uzavřený celek. *„Rozdíly mezi jazykovými projevy jsou výsledkem velkého množství různých okolností, za nichž projev vzniká. Podmínky a okolnosti, které vedou k rozdílnému vyjadřování v jazykových projevech nazýváme slohotvornými činiteli.“⁶* Slohotvorné činitele dělíme na subjektivní a objektivní. Do skupiny subjektivních slohotvorných činitelů patří veškeré okolnosti, jež jsou spjaty s mluvčím. Může to být jeho věk, temperament, vzdělání, apod. Objektivní slohotvorní činitelé nejsou na osobě mluvčího závislí. Zde hraje významnou roli funkce projevu a prostředí, ve kterém projev vzniká. Z funkčního hlediska vymezujeme čtyři základní styly, které nesou funkci prostě sdělovací,

⁵ Bečka, Josef Václav. Stylistická syntax a kompozice projevu. Praha 1978.

⁶ Šrámková, Vítězslava - Hůrková-Novotná, Jiřina. Mluvený projev a přednes. 2. vyd. Praha : SPN, 1985.

odborně-sdělnou, esteticky sdělnou a agitační. Vzhledem k prostředí, ve kterém projev vzniká, rozlišujeme projevy připravené a nepřipravené; monologické a dialogické, veřejné a soukromé, projevy s přítomným či nepřítomným adresátem, kontextově vázané či nevázané, apod.

V současné době se setkáváme nejčastěji se dvěma typy projevů, slohově značně odlišných. „*První z nich se zaměřuje více na obsahovou stránku projevu, na sdělení věcných údajů a nových poznatků. Zdůrazňuje se v nich především věcná, informativní složka.*“⁷ V tomto případě mluvčí apeluje především na to, aby své posluchače přesvědčil fakty a logickou argumentací. Tento typ projevu je charakteristický zejména pro odbornou manifestaci a očekává odborně vzdělané publikum. „*Druhý typ zahrnuje takové projevy, které se plně zaměřují na formální, výrazovou stránku projevu.*“⁸ Jedná se o veřejné projevy slavnostní, smuteční, pozdravné, lze sem zahrnout i projevy moderátorské. Mluvčí v tomto případě neapeluje na posluchačovy rozumové schopnosti, nýbrž na jeho city. K tomu by měl přizpůsobit i volbu jazykových prostředků.

7 Hůrková-Novotná, Jiřina. Kultura mluveného projevu : (Strategie umění komunikace). 1. vyd. Praha : Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1994.

8 Hůrková-Novotná, Jiřina. Kultura mluveného projevu : (Strategie umění komunikace). 1. vyd. Praha : Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1994.

3 Kultura mluveného projevu

Řeč je primárně ve svém základu mluvená, jak je patrné již při osvojování si mateřského jazyka v útlém dětství. Mluvenou řečí se formuluje osobnost každého jedince i osobitost vůči druhým. Kultura mluveného projevu je třeba věnovat zvláštní pozornost, jelikož jak dokládá Daneš ve své studii Kultura mluvených projevů, „*současná společenská, a vůbec civilizační situace, charakterizovaná nebývalým uplatněním prostředků hromadného sdělování (tisku, rozhlasu, televize, filmu) a veřejným působením a vystupováním příslušníků širokých vrstev naší společnosti přinesla „renesanci veřejně mluveného slova „ – a přitom u nás nejsme a nemůžeme být s průměrnou úrovní mluvených projevů nijak spokojeni.*“⁹

Čeština je jazyk homogenní, disponuje značnou frekvencí strukturních útvarů; mluvíme dialekty a interdialekty, obecnou češtinou, užíváme hovorových jazykových prostředků, a to vše vzájemně propojujeme. „*V jazykovém prostředí češtiny bývají mluvčí obvykle diglosní, volíce mezi spisovným a nespisovným vyjadřováním pro dichotomickou škálu projevů (oficiálních či neoficiálních, veřejných či neveřejných, apod.).*“¹⁰ Výjimku tvoří lidé, jež mluví výhradně spisovnou češtinou (zejména z důvodu potřeby užívání takového jazyka v povolání) nebo příslušníci tradičního dialektu.

Nyní je však nutno položit otázku, co v současné době vlastně za kultivovaný mluvený projev pokládáme a do jaké míry zde hraje roli spisovnost? Daneš se domnívá, že „*je asi lépe mluvit dobře nespisovně než špatně spisovně.*“¹¹ Toto tvrzení je nutné doplnit závažnou poznámkou, týkající se užívání spisovného a nespisovného vyjadřování. Zásadou každého jedince by měla být schopnost rozlišovat situace, kdy je spisovná čeština jedině na místě, a nedovolit tak češtině nespisovné tuto společensky uznávanou a kodifikovanou formu vyjadřování vytlačit na sekundární pozici nejen ve veřejných mluvených projevech.

9 Daneš, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009.

10 Čechová, Marie. Současná česká stylistika. Vyd. 1. Praha : ISV, 2003

11 Daneš, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009.

I zde se Daneš opět dovolává, aby „*co největší počet našich občanů a minimálně ti, pro něž veřejné vystupování patří k profesi, dovedl uplatňovat rozvité schopnosti vyjadřovací v jazyce spisovném.*“¹²

Daneš, společně s prof. K. Hausenblasem pak několikrát zdůrazňuje, že „*nelze klást měřítko mezi kultivovanost a spisovnost.*“¹³ Z jejich tvrzení vyplývá fakt, že maže hranice mezi kultivovaností a nekultivovaností mluveného projevu. Tedy skutečnost, že lze užívat spisovného jazyka a vyjadřovat se přitom nekultivovaně, tak i rozmlouvat nespisovně vytříbeným způsobem, což je zejména patrné právě u televizních a rozhlasových moderátorů. Jedním z mnoha faktorů, jak si vysvětlit nedostatečnou mluvní schopnost a kulturu v českém jazyce, může být nedostatek příležitostí osvojování si kultivovanosti řeči. Do jisté míry by se kultivovaný projev měl zachovávat na školách a v institucích.

Elementárním a nejhlubším základem mluvní kultury „*je schopnost a dovednost přirozeně, plynule a výstižně postihovat řečí to, co člověk vnímá smysly, co si představuje a cítí, o čem přemýšlí, a co zároveň chce sdělit druhému nebo druhým.*“¹⁴ Přestože každý jedinec není obdařen talentem prezentovat svůj mluvený projev na požadované kvalitní úrovni, většina z nás potencionálně a v dostatečné míře touto schopností interpretace disponuje.

„*Kulturu vyjadřování je nutno vidět jako součást kultivovanosti, kulturního chování, vystupování i myšlení a cítění. Jazykové chování nelze vytrhávat z celkového komplexu společenského jednání člověka a mluvený jazykový projev je projevem nejen hlasových orgánů, ale celé odbornosti člověka, a nejen jeho složky intelektuální, nýbrž i citové a volní.*“¹⁵

3.1 Situace mluveného jazyka

Český spisovný jazyk se v důsledku různých historických zásahů liší od jazyka, kterého užíváme v běžném hovoru. Tato forma mluveného jazyka není na území Čech jednotná, vedle těchto územních rozdílů nacházíme i rozdíly situační a sociální.

12 Daneš, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009.

13 Daneš, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009.

14 Daneš, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009.

15 Daneš, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009.

Dalším zásadním problémem situace mluveného jazyka je konkurence spisovné a nespisovné češtiny. V tomto případě je nezbytné od sebe izolovat druhy mluvených projevů, které jsou závazně spisovné, jazykové prostředky (které jsou alespoň částečně) přípustné a prostředky nespisovné. U nespisovných je nutné determinovat, do jaké míry se pokládají za vhodné nebo únosné zvláště v projevech, které nejsou primárně soukromé. Jde především o projevy veřejné; připravené či nepřipravené, čtené a nečtené, monologické a dialogické, a o projevy různého „stupně“ veřejnosti. Zmíněné rozdíly mají významný vliv pro volbu jazykových prostředků (projevují se např. ve výstavbě promluv, po stránce lexikální a gramatické, ale třeba i ve zvukové realizaci).

V mluveném projevu se odráží celá osobnost mluvčího. Od něho je vyžadována nejen důvěrná znalost bohatých jazykových prostředků a jejich správná volba, ale především i správné užívání podle jejich významové platnosti a slohové přiměřenosti. V neposlední řadě pak respektování a dbání na pravidla aplikování těchto jazykových prostředků v proudu řeči. „*Kultivovanost předpokládá také jistou praktickou dovednost získanou cvikem, pokusy, kritikou a autokritikou.*“¹⁶ Ani sebevíce talentovaný řečník bez cviku a kritiky nebude nikdy kompetentní k vrcholně kvalitnímu a kultivovanému řečnickému projevu. Základní znalost těchto výše uvedených zásad by měla každému jedinci poskytnout škola a modelový mluvčí, jehož roli by měli primárně zastávat učitelé a rodiče.

Hůrková též neopomenula zmínit fakt, že „*kultura mluvených projevů předpokládá dodržování jistých norem. Tak, jako existují obecně uznávané normy ve všech oblastech lidského jednání a konání, tak také existují jisté obecně platné, většinou uživatelů daného jazyka uznávané normy jazykové.*“¹⁷ Tím myslí např. normy výslovnostní; gramatické, lexikální, stylistické, apod. Právě kultura mluveného projevu je nedílnou součástí komplexu sociálního jednání, lidského chování a vystupování.

16 Hůrková-Novotná, Jiřina. Kultura mluveného projevu : (Strategie umění komunikace). 1. vyd. Praha : Informační a-poradenské středisko pro místní kulturu, 1994.

17 Hůrková-Novotná, Jiřina. Kultura mluveného projevu : (Strategie umění komunikace). 1. vyd. Praha : Informační a-poradenské středisko pro místní kulturu, 1994.

3.2 Význam kultury mluveného projevu

Mluvené slovo má v našem životě nezastupitelné místo. Má podstatně větší váhu než slovo psané, jelikož se jím dají vyjadřovat závažné myšlenky mnohem působivěji a účinněji, než psaným jazykem. Mluvené slovo též provází většinu každodenních činností, a proto si dnes život bez jazyka nemůžeme, ba ani snad nedokážeme představit.

„K uživatelům národního jazyka patří všichni lidé, kteří jazykem hovoří, i ti, kteří pečují o jeho náležitou kulturu.“¹⁸ Každý jedinec by měl být kompetentní k jeho správnému užívání a v žádném případě by jej neměl brát na zřetel pouze jako soubor pravidel. Zejména pak pro veřejné mluvčí by měl být kultivovaný jazyk prioritní. Úroveň projevu takových mluvčích se odráží na úrovni projevu jejich recipientů a podstatnou měrou je ovlivňuje. Ač uvědoměle či neuvědoměle. Právě tyto posluchači, pečlivě sledující proslov mluvčího, jej mnohdy napodobují i se všemi jeho klady či zápory. Mluvčí by si měl proto uvědomit, že *„mluvený projev je obrazem jeho osobnosti.“¹⁹*

Ve veřejných mluvených projevech je tedy od mluvčího očekávána jednak dobrá úroveň obsahová (to, co řekne), jednak i formální (jak to řekne). *„Nedostatečná kulturní úroveň mluvčího budí pochybnosti o průkaznosti toho, o čem mluví.“²⁰* Kritická měřítko však nesmíme uplatňovat jen na projevu veřejného mluvčího, nýbrž i sami na sobě. Před každým vystoupením (veřejnějšího charakteru) bychom se měli sami přesvědčit o tom, zda splňujeme požadavky kultivovaného projevu, který vyžaduje přípravu, pravidelný cvik a soustavnou sebekontrolu.

Každý veřejný projev je podřízen společensky daným předpisům, jejichž porušování považujeme za symptom nevytříbenosti jazykového citu. *„Každý myšlenkově hodnotný obsah musíme sdělovat i odpovídající jazykovou formou s náležitým uplatněním zásad spisovné výslovnosti i zvukových prostředků souvislé řeči.“²¹* Kultivovaného mluveného projevu dosáhneme tehdy, budeme-li se schopni přirozeně a pohotově

18 Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1992.

19 Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1992.

20 Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1992.

21 Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1992.

vyjadřovat, adekvátně a souvisle postihovat řečí své smyslové vjemy a náležitě korektně je sdělovat druhým.

4 Technika mluveného projevu

„Předpokladem dobrého vyjadřování je dokonalé ovládní techniky řeči.“²²

Již v prvních měsících života získává jedinec první zkušenosti s řečí. Jejím prostřednictvím napodobuje nejprve mluvu svých rodičů, posléze učitelů. Sekundárně je vystaven i jiným řečovým faktorům, jako jsou média, přátelé, apod. K osvojení si dobrých řečových schopností tedy přispívá právě prostředí a mluvní vzory, které jedince formulují. I přesto si však vytváří svůj specifický jazyk a s ním velmi často i chybné návyky, jako nesprávné dýchání, špatná artikulace či modulace řeči, aj. Znalosti zásad techniky mluvené řeči pomáhají vést jedince ke správnému užívání jazyka a ovládní mluvních orgánů.

4.1 Respirace

Předpokladem zdravého hlasu je řádné nakládání s dechem a znalost dechového procesu. *„Pro správné tvoření hlasu a řeči je nutné dýchání vědomě řízené, nikoli jen pouhé automatické dýchání fyziologické.“²³* Stěžejními orgány pro vznik výdechového proudu jsou plíce, hrudní koš, bránice, hrudní páteř a mezižeberní svalstvo.

Dýchání nejen ovlivňuje členění promluvy, ale i kvalitu výslovnosti. Mluvčí musí dokázat hospodařit s dechem a vědomě s ním pracovat. Měl by věnovat svou pozornost především intenzitě výdechového proudu, který umožňuje vznik řeči. Neschopnost takového ovládní výdechového proudu vede mluvčího ke kolísání v síle hlasu (zvýšení hlasu nebo naopak ubírání na jeho síle). Musí též věnovat dostatek pozornosti intervalu mezi jednotlivými nádechy, ten by se neměl prodlužovat nebo zkracovat (vyvarovat se přesahu přes rezervní dech).

Proces respirace je závislý na vdechu vzduchu a jeho následném výdechu. Mezi nimi nastává pauza. Dýchání, při němž se rozšiřuje hrudní koš a vzduchem se plní celá jeho vrchní část, se nazývá hrudní. Respiraci, při které se vyklenou břišní svaly a vzduch

²² Buchtová - Šmajsová, Božena. Rétorika. Vyd. 1. Praha : Grada, 2006.

²³ Šrámková, Vítězslava - Hůrková-Novotná, Jiřina. Mluvený projev a přednes. 2. vyd. Praha : SPN, 1985.

se dostává za ně, označujeme jako břišní. Nejvhodnější způsob dýchání v proudu řeči je volba jejich kombinace. Ke zvýšení vitální kapacity plic a vědomě řízenému dýchání přispívají dechová cvičení, která by neměla být žádnému veřejnému řečníkovi neznámá.

4.2 Fonace

Barva a síla hlasu je podmíněna fyziologickými dispozicemi každého jedince. Lidský hlas je závislý na funkci hlasivek, které jsou pro jeho vznik stěžejní. Hlasivky jsou uloženy v hrtanu. Jejich kmitáním se přerušuje výdechový proud a zvuk. Barva hlasu se dotváří až v rezonančních dutinách, které jsou uloženy nad hrtanem. Velikost těchto dutin se podílí na individuální barvě, pevnosti a síle hlasu. Rezonanční prostory jsou uloženy v již zmíněné oblasti nad hrtanem (dutina hrtanová, ústní, nosohltanová, nosní), ale i v dutině čelní, která ovlivňuje pevnost hlasu.

Při klidové fonaci se frekvence výdechu a vdechu nijak významně neliší (3:2). V proudu řeči prodlužujeme výdechovou fázi až sedminásobně (7:1) především proto, aby nám stačila k „*optimálnímu pronesení celého sdělení dříve, než dojde k novému vdechu.*“²⁴ Příjemným a dobře posazeným hlasem by měl disponovat každý veřejný mluvčí. Síla jeho hlasu by měla odpovídat prostoru, v němž svůj projev pronáší, a nesmí během promluvy sílit či slábnout. Dbá však též na to, aby nepřepínal své hlasové ústrojí. Ke správné funkci hlasových orgánů značně přispívá hlasová hygiena.

24 Hůrková-Novotná, Jiřina. Kultura mluveného projevu : (Strategie umění komunikace). 1. vyd. Praha : Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1994.

5 Zvukové prostředky mluveného projevu

Aby mluvený projev nabyl kultivovanosti a patřičných norem, je nutné dodržovat určité zásady. Jednou z nich je správná artikulace. Mluvčí musí dbát na náležitou výslovnost hlásek a předcházet jejich nesprávnému tvoření. Zásadní je též členění řeči prostřednictvím větných úseků, pauz a přízvuků, s čímž úzce souvisí i respirace. Poslední důležitou složkou je náležité užívání prostředků modulace řeči; tedy dynamiky, tempa, intonace, apod. Touto problematikou se budu zabývat zejména v praktické části práce, konkrétně v analýzách mluveného projevu vybraných moderátorů.

5.1 Artikulace

*„Rozlišení zvuků lidské řeči probíhá v rezonančních dutinách nad hrtanem. Rezananční dutiny jsou tři – ústní, nosní a hrdelní. Při mluvení používáme hlavně dutinu ústní, v níž vzniká většina hlásek. Dutina nosní svou rezonancí dodává hláskám tzv. nosové zabarvení.“*²⁵ Korektní artikulace pak probíhá prostřednictvím mluvidel v dutině ústní. Dutina ústní je tvořena rty; jazykem, horní a dolní čelistí se zuby, tvrdým a měkkým patrem s čípkem. Orgány, jež užíváme k mluvě, lze rozdělit na aktivní (spodní ret, spodní čelist, měkké patro s čípkem a jazyk) a pasivní (horní zuby, tvrdé a měkké patro a horní ret). Aktivní orgány jsou tedy ty, jichž v řeči užíváme primárně, pasivní orgány poskytují oporu aktivním a vytvářejí tak artikulační základnu.

Hlásky obecně dělíme na vokály a konsonanty. Mezi těmito skupinami je patrný zejména rozdíl akustický. Při výslovnosti samohlásek vzniká tón, v akustickém kontrastu pak stojí šumy, jež vznikají při artikulaci souhlásek. Správná artikulace je podmíněna nejen dobrým stavem našich artikulačních orgánů, ale též i uvědoměním si korektní výslovnosti. Přesná a zřetelná artikulace jednotlivých hlásek a jejich spojení je jednou ze zásadních nezbytností pro dobrou srozumitelnost.

„Artikulace jednotlivých hlásek má tři fáze: intenzi, tenzi a detenzi. Intenzi nazýváme přechod artikulačních orgánů z klidu do artikulačního postavení,

²⁵ Buchtová - Šmajsová, Božena. Rétorika. Vyd. 1. Praha : Grada, 2006.

*tenzí pak setrvání v artikulačním postavení po dobu pro artikulaci potřebnou a detenzí postupný přechod artikulačních orgánů do klidové polohy.*²⁶

Nejčastějším problémem, vedoucím k nepřesné artikulaci je odklon od české artikulační báze a naopak sklon k „pohodlnosti“ (např. polykání koncovek nebo hlásek). Za odchylku od spisovné normy můžeme též považovat nesprávné tvoření některých souhlásek, což velmi často vede k nesrozumitelnosti projevu a jeho následnému nepochopení. V současné době tyto problémy označujeme jako vady řeči. Řadíme mezi ně rotacismus (nesprávné tvoření souhlásky r); rotacismus bohemicus (nesprávné tvoření souhlásky ř), lambdacismus (nesprávné tvoření souhlásky l), kappacismus (nesprávné tvoření souhlásky k), sigmatismus (nesprávné tvoření souhlásky s), aj. I neurodynamické poruchy mohou nést zodpovědnost za chybnou artikulaci. Jedná se např. o patlavost (nejčastěji vynechávání hlásky či její záměna za jinou) nebo neurózu řeči (kockavost). Někdy bývá problém artikulace hlásek ukryt v zafixované výslovnosti nářečí (výslovnost tvrdého a měkkého l). V mnoha případech se jedná o nedostatky mluvně funkční, které se dají vhodným cvičením napravit, případně alespoň zmírnit.

5.1.1 Správná výslovnost a tvorba samohlásek

Čeština disponuje pěti samohláskami krátkými a pěti dlouhými. Vokály jsou nositeli tónu a rytmu řeči. Mluvní by měl plně brát na zřetel jejich správnou artikulaci. Přesto se však setkáváme s mnohými výslovnostními odchylkami, zejména pak v kvalitě a kvantitě jejich užívání.

Ve sféře kvality je nejčastějším problémem otevřená nebo uzavřená výslovnost (méně častá). Pro otevřenou výslovnost je charakteristická záměna *i, í* za *e, é* (např.: *liška* [*leška*]). Setkáváme se i s chybnou otevřenou artikulací samohlásky *o*, jež v nespisovné výslovnosti mnohdy vyzní jako *a* (např.: *postel* [*pastel*]). Se uzavřenou výslovností některých samohlásek se setkáváme zejména v oblasti nářeční skupiny Chodů. Jejich doménou je výslovnost užšího odstínu samohlásek *e, é, i, í*.

²⁶ Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého 1992

Za výslovnostní odchylku v kvantitě vokálů lze považovat tendenci projevů k nespisovné češtině. Charakteristickým znakem je nespisovné zkracování samohlásek dlouhých v nepřízvučných slabikách koncových (např.: *domů* [domu], *pán* [pan]), ale i slabikách přízvučných (např.: *spím* [spim], *běžím* [běžim]). Zkracování je též patrné ve výslovnosti přivlastňovacích zájmen (např.: *svůj* [svuj], *můj* [muj]). Nejen zkracování samohlásek, ale i jejich prodlužování, je chybné (např.: *tchyně* [tchýně], *Praha* [Práha]). Běžnou výslovnostní chybou samohlásek je též i nedostatečné otevírání úst. K tvorbě samohlásek a jejich správnému znění je nejdůležitější poloha a pohyb jazyka.

Pohyb ve směru svislém	Pohyb jazyka ve směru vodorovném		
	přední	střední	zadní
vysoké	Í, I		Ú, U
středové	É, E		Ó, O
nízké		Á, A	
ústní otvor	podélný		zaokrouhlený

Tabulka 1: Poloha jazyka při tvorbě samohlásek²⁷

5.1.2 Správná artikulace a tvorba souhlásek

Spisovná čeština disponuje pětadvaceti souhláskami. Klasifikujeme je obvykle podle způsobu tvoření a místa, podle znělosti a nosovosti. Ve srovnání se samohláskami není artikulace souhlásek tolik problematická (s výjimkou výše zmíněných vad řeči).

Podle způsobu tvoření rozlišujeme souhlásky závěrové a úžinové. Závěrové souhlásky vznikají při úplném sevření některých mluvidel a následným zastavením výdechového proudu (b, p, m). Úžinové souhlásky vznikají zúžením cesty pro výdechový proud. Na některém místě mluvidel pak vznikne úžina (c, s).

²⁷ Šrámková, Vítězslava - Hůrková-Novotná, Jiřina. Mluvený projev a přednes. 2. vyd. Praha : SPN, 1985.

České konsonanty podle místa jejich tvoření dělíme do tří kategorií. Rozeznáváme souhlásky tvrdopatrové (t', d', ň, j), které se tvoří na tvrdém patře, a měkkopatrové (k, g, ch), tvořené na měkkém patře. Dále retořné (p, b, m), tvořené na rtech, a retozubné (f, v, z), tvořené na vrcholcích špičáků. Máme také samohlásky dásňové, které se rozlišují podle polohy špičky jazyka proti přední dásni (t, d, n, s, z, c, l, r, ř) nebo proti zadní dásni (š, ž, č). Z hlediska místa tvoření samohlásek má individuální postavení pouze konsonant h, jež je jako jediná tvořena v hrtanu. Mluvčí musí splňovat veškeré výše zmíněné požadavky na správné tvoření konsonant, aby byl kompetentní k veřejným promluvám.

„Při spojení dvou souhlásek dochází často ke změně, kterými se vyrovnávají rozdíly v jejich artikulaci.“²⁸ Takovou změnu nazýváme asimilací. V češtině se setkáváme s asimilací dvojího druhu: se spodobou znělosti nebo se spodobou artikulační. V proudu řeči dochází též u souhlásek na některých místech ke vzniku nebo zániku hlásky či k oslabení artikulace. Mluvčí by se měl vyvarovat nesprávné výslovnosti znělých a neznělých souhlásek (např. *tužka* čte [tuška] nikoli [tužka], *páv* čte [páf] nikoli [páv]), respektovat spojení dvou souhlásek a pravidla jejich čtení (např. neslabičné s v předložkové vazbě: *s sebou* [sebou] X *s brambory* [z brambory]), dodržovat zásady čtení zdvojených souhlásek (např. *měkký* čte [měký]), aj.

5.2 Větné členění

Již v úvodu problematiky členění řeči se setkáváme s důležitým pojmem, jímž je promluva. Jedná se o nejvyšší jednotku mluvního aktu, složenou z vět. Věty jsou pak z hlediska obsahového nejmenšími uzavřenými promluvovými celky. Sentence lze dále členit na větné úseky (vybudované přízvukovými takty) definované pauzou, přízvukem či melodií. Nejmenším útvarem řeči je pak slabika.

S problémy v oblasti větného členění se setkáváme poměrně často, a to zejména u frázování a kladení pauz, vázaných na interpunkční znaménka. *„Při přednesu odborného*

²⁸ Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1992

*textu s bohatě rozvinutými větami je nutné klást pauzy i uvnitř vět tak, abychom zvýraznili jednotlivé větné úseky, a tím mluvený projev zpřehlednili. Při přednesu textu s velmi jednoduchou větnou stavbou nemusíme dělat pauzy všude tam, kde jsou interpunkční znaménka.*²⁹ Mluvčí by si měl svůj projev předem připravit a rozvrhnout tak, aby pauzy aplikoval jen na místa, kde je jejich užití potřeba, a vyvaroval se tak zbytečnému a přehnanému odmlčování nebo v opačném případě obsahově nedoznělé promluvě. S tím souvisí i modulace řeči.

5.3 Modulace řeči

Jednotvárné čtení není znakem souvislého textu a mluvčí by se mu měl vyvarovat modulací řeči. Do této oblasti řadíme dynamiku, intonaci, mluvní tempo a témbro. S monotónní promluvou se setkáme jen málokdy, většinu vět provází intonace. Pro češtinu je příznačný melodický průběh klesavý nebo klesající v mírném oblouku (s výjimkou vět tázacích a melodií před nekoncovou pauzou). Věnovat dostatečnou pozornost intonaci je závažné především k odlišování vět ukončených od vět následujících, k diferenciaci vět s různou postojovou modalitou a k rozlišení vět neutrálních od sentencí citově zabarvených (k tomu přispívá i větná dynamika).

Mluvní tempo řeči souvisí na jedné straně s osobností mluvčího a jeho temperamentem, na druhé s obsahem projevu. „*Správné mluvní tempo se řídí potřebou dobré srozumitelnosti sdělení.*“³⁰ Od mluvčího je vyžadováno, aby v důležitých a myšlenkově náročnějších pasážích zvolnil své mluvní tempo a diferencoval i dynamiku projevu. Pasáže méně důležité je možné přednášet rychleji a s menší silou. Dynamika a tempo řeči se tedy uplatňují k opětovanému získání pozornosti posluchače. Mluvčí by si měl též svůj projev předem připravit tak, aby ho ke změnám v tempu řeči nevedla časová tíseň. Rychlost řeči je v různých situacích odlišná. Klidného mluvního tempa užíváme zejména v projevech slavnostních, důrazného tempa s množstvím větných a slovních přízvuků v přednesech projevů na schůzích a zasedáních ve velkých prostorách či sálech,

29 Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1992

30 Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1992

rychlejšího tempa pak v soukromých rozhovorech (s výjimkou sportovních přenosů, kde je rychlé tempo řeči vyžadováno). Každý mluvčí musí tyto zásady respektovat, a to zejména z toho důvodu, aby své publikum projevem příliš neunavil nebo aby projevu dostatečně porozumělo.

6 Úskalí a priority mluveného projevu

Prvním základním krokem k úspěšnému mluvenému projevu je dokonalé ovládnutí výše zmíněné techniky mluveného projevu a jejích zvukových prostředků. Vzorná artikulace, příjemná barva a melodie hlasu nebo správná technika fonace však nezaručují, že mluvčí v závěru svého projevu sklídí potlesk. Objevují se zde další faktory, jež mohou kvalitu mluveného projevu znehodnotit. Mluvčí by jim měl v dostatečné míře věnovat pozornost, snažit se je potlačit či užívat jich jen tehdy, není-li jiného východiska. Toto se týká především slov výplňkových, hezitačních zvuků a frází. Další úskalí, na která mluvčí může narazit, jsou nedostatečná slovní zásoba a chybná výslovnost výrazů cizích nebo přejatých. Těmto problémům může poměrně snadno předejít pečlivou přípravou svého mluveného projevu. Z hlediska fyziologického může kvalitu mluveného projevu snížit tréma.

6.1 Slova výplňková a hezitační zvuky

Slov výplňkových a hezitačních zvuků užíváme nejčastěji tehdy, chceme-li získat čas na promyšlenou odpověď nebo čas na myšlenkovou formulaci obsahu promluvy, kterou se chystáme pronést. Redundantní výrazy se objevují nejčastěji na začátku promluvy. Jedná se o výrazy typu: *tak, takže, prostě*, apod. Jiná slova výplňková se objevují na konci promluvových úseků v proudu řeči, a to zejména tehdy, potřebuje-li mluvčí prostor pro navázání nové věty na větu předešlou. Jde pak nejčastěji o výrazy typu: *žejo, no, vid',* aj. Nadužívání těchto výrazů snižuje úroveň řečnického projevu. Mluvčí musí brát na zřetel fakt, že existují i jiná pomocná slova, jež tyto nespisovné elementy z proudu řeči vyřadí. Nabízí se např. tato: *je nezbytné/nutné, domnívám se, zkrátka, v podstatě, míním, rozumíme si,* aj.

Hezitační zvuky jsou problematičtější, jelikož je nelze ničím substituovat a mluvčí si jejich užívání leckdy ani neuvědomuje. Jedná se o zvuky: [ehm], [hm], [mm], [eee], aj. Efektivní metodou, jak takovým zvukům předejít, je pečlivá příprava projevu.

6.2 Fráze

„To, co dnes vnímáme jako otřepanou frázi, bylo původně neotřele užitě slovo, tvořivé metaforické vyjádření myšlenky, originální obrat schopného mluvčího.“³¹ Opulentní opakování slovních spojení a sentencí v doslova masovém měřítku přispělo ke ztrátě sdělovací hodnoty. Za floskuli můžeme považovat slovní obraty, jako např.: *došlo k deficitu, mapovat situaci, opakující se scénář, zafinancovat, z peněz daňových poplatníků, patová situace*, aj. Tyto zautomatizované výrazy nyní vnímáme jako bezobsažné fráze a mluvčí, jež se schovává za myšlenky jiných, často ztrácí na důvěryhodnosti. Oprostit se od takových klišé lze jedinečně svéráznou, originální a konkrétní mluvou.

6.3 Slovní zásoba

Český jazyk nabízí zhruba čtvrt milionu slov. Slovní zásoba je definována aktivním a pasivním užíváním výrazů. Do aktivní slovní zásoby řadíme ta slova, která běžně užíváme v mluveném a psaném projevu. U dospělého jedince se jejich počet pohybuje v rozmezí tří stovek až deseti tisíc. Do pasivní slovní zásoby náleží takové výrazy, kterým jedinec v běžné komunikaci rozumí, ale neužívá je.

„Bohatá slovní zásoba umožňuje pojmenovat tentýž předmět nebo jev souznačnými slovy (synonymy), která se od sebe liší významovým odstínem nebo slohovým zabarvením.“³² Výrazem s významovým odstínem je např. slovo funkce (*úloha, úkol, poslání, význam*, aj.). Slohově zabarvená mohou být synonyma (např. neutrálního slova

31 Špačková, Alena. Moderní rétorika : jak mluvit k druhým lidem, aby nám naslouchali a rozuměli. 3., dopl. vyd. Praha : Grada, c2009.

32 Buchtová - Šmajsová, Božena. Rétorika. Vyd. 1. Praha : Grada, 2006.

vidět: *koukat, čučet*, aj.). Takové výrazy slouží především k poutavosti a působivosti projevu. Neméně podstatná je jejich volba a vhodné užití. Nabízím praktický příklad: jiná synonyma bude uplatňovat řečník v hlásání zpráv, jiná komentátor sportovní události, apod.

Ve snaze hovořit spisovně se v mluveném projevu řečník obvykle dopouští řady základních omylů. Jedním z nich je volba složitých souvětí nebo odboček v mluveném projevu. Pro zapamatování jsou obtížné nejen dlouhé věty, ale i souvětí, v nichž publikum může lehce ztratit orientaci. Mluvčí by měl užívat aktivních tvarů sloves, nehromadit za sebou podstatná a přídavná jména, v rámci možností též nahrazovat slova abstraktní výrazy konkrétními. Měl by se vyvarovat užívání přechodníků, dávat pozor na správné skloňování, časování a užívání zájmen ve správném tvaru.

6.4 Cizí výrazy a slova přejatá

Cizí a přejatá slova jsou v českém jazyce přirozeným jevem, pomáhají nám pojmenovat nové věci, předměty a jevy, jež přebíráme od jiných národů. Novem je pro nás vztah pravopisu a výslovnosti, jejíž znalost je pro mluvčího nezbytná.

V češtině se můžeme setkat se třemi eventualitami ortografie a výslovnosti. Jednou z nich je původní pravopis a výslovnost, která i po přijetí výrazu do české slovní zásoby, zůstává identická (např.: *chat* [č^{et}], *fake* [f^{ejk}], aj.). U těchto slov se doporučuje zachovávat výslovnost v původním jazyce. Dále se jedná o slova přejatá, která se českým ortografickým a výslovnostním úzům přizpůsobují jen částečně (např.: *bicycle* [bicykl], *hamburger* [hamburgr]). Poslední ortografickou a výslovnostní možností je úplné počeštění výrazu (např.: *cassette* [kazeta], *card* [karta]).

Většina slov přejatých se přizpůsobuje fonetické formě českého spisovného jazyka. Přízvuk se tedy přesouvá vždy na první slabiku slova. Jedinou výjimku tvoří citáty, u kterých se zachovává přízvuk daného jazyka. I melodie promluvy se asimiluje tak, aby odpovídala české melodii klesavé. Než mluvčí předstoupí před své publikum, vědom si toho, že ve svém projevu bude užívat takových výrazů přejatých, měl by se seznámit

s jejich pravidly. Primárně si musí uvědomit, s jakými posluchači se dostává do styku. Pokud se nejedná o specializované odborníky, měl by omezit počet cizích odborných výrazů, případně je nahradit slovy českými. Podmínkou užívání přejatých výrazů je jejich důvěrná znalost, schopnost je vysvětlit a přeložit tak, aby jim publikum dostatečně porozumělo. Cizí hlásky lze náležitě nahradit hláskami českými, foneticky analogickými (např. anglické obouretné *w* nahradíme českým retozubným *v* ve slově *western* [*vestern*]).

6.5 Druhy mimoslovního sdělování a jejich vymezení

Komunikační akt je sémioticky heterogenní. „Podílejí se na něm tyto znakové systémy: a) znakový systém přirozeného jazyka, b) parajazykový systém neverbálních vokálních prostředků, c) systém neverbálních nevokálních prostředků.“³³ Do složky neverbální komunikace řadíme proxemiku; haptiku, posturiku, kineziku, gestiku, mimiku a viziku. Veškeré tyto složky, s výjimkou mimiky, gestiky a kineziky, je příjemce schopen vnímat pouze na základě vlastní zkušenosti kontaktu s mluvčím, v případě televizního vysílání je lze pak vypořádat na kontaktu moderátora a další osoby.

Proxemika vymezuje vzdálenosti mezi mluvčím a posluchačem. E. T. Hall vymezil čtyři základní proxemické zóny; intimní zónu, osobní vzdálenost, společenskou vzdálenost a veřejnou vzdálenost. Mluvčí musí primárně zvážit svůj vztah ke druhé osobě a následně tyto zóny respektovat.

Haptika je charakteristická pro bezprostřední kontakt mluvčího a jiné osoby. Jedná se například o podání ruky; poklepání na rameno, objetí, pohlazení ruky, apod. Mluvčí musí rozlišovat situace, kdy jsou tato gesta projevem zdvořilosti a kdy je třeba jich v komunikaci s druhou osobou užít. Zde závisí na mnoha faktorech, jako je situace a prostředí, ve kterém komunikace probíhá, vztah mezi mluvčími, aj.

I posturika je symbolem binární komunikace. „Tělesnými polohami dávají komunikující v dyadické a skupinové interakci najevo shodu či neshodu názorů.“³⁴

33 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

34 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

V komunikačním aktu lze vysledovat míru zaujetí k projevu komunikačního partnera právě polohou těla. Zkušený mluvčí by měl předcházet takovým fyzickým postojům i tehdy, nezdá-li se mu partnerův projev zajímavý, jelikož tím do značné míry, ač třeba nevědomky, ovlivňuje i pozornost publika.

„Kinezika bývá nejčastěji chápána jako ta část nonverbální komunikace, která se zabývá pohyby těla a jeho částí.“³⁵ Patří sem nejen pohyby člověka, ale i způsoby stání, chůze, aj. Hodnotí tedy spontánní pohyby těla a jeho částí, které jsou u každého jedince specifické a identifikují ho. „Vědomé a kulturně stanovené pohyby patří do samostatné části nonverbální komunikace zvané gestika.“³⁶ Všechny tyto vědomě vyjádřené postoje označujeme jako gesta, která doprovázejí a zastupují slovní projevy. Jedná se zejména o pohyby rukou, prstů, hlavy, nohou, apod. Řečník by měl užívat takových gest, která jsou kulturně standardizovaná a odpovídající konvencím a etiketě dané komunity.

Prostřednictvím mimiky mluvčí neverbálně sděluje své emoce a vnitřní pocity. Spočívá ve výrazech obličeje s výjimkou očí. *„Ze základních emočních dimenzí lze z mimiky obličeje identifikovat: radost, spokojenost, smutek, štěstí, zájem, překvapení, strach a klid.“³⁷ Tyto označujeme jako emoce primární. Vedle nich existují emoce sekundární. S nimi se setkáváme ve složitějších interakčních situacích, jako například při prožívání více pocitů najednou. Základním mimickým signálem je úsměv, který ne vždy plní funkci pozitivního signálu. Veřejný mluvčí by se v mluveném projevu měl úplně vyvarovat negativních signálů úsměvu (posměšku, úšklebku) a užívat jen těch, které jsou pro danou interakční situaci vhodné.*

Velmi důležitou roli v komunikačním aktu hraje i vizika, která tak tvoří významnou část neverbální komunikace. Do této složky patří délka očního kontaktu, pohyby očních víček, obočí a souvisejících svalů. *„Tím, co dělají naše oči, sdělujeme partnerům komunikace nejen to, jak se cítíme, ale i jaký k nim máme vztah.“³⁸ „Význam očního kontaktu vyplývá i ze skutečnosti, že lidé, kteří nejsou s mluvčím v přímém vizuálním*

35 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

36 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

37 Vymětal, Jan. Průvodce úspěšnou komunikací : efektivní komunikace v praxi. 1. vyd. Praha : Grada, 2008.

38 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

kontaktu, hodnotí dojem z jeho projevu o 50% hůře.“³⁹ A právě toto tvrzení poukazuje na fakt, že by moderátor ve svém projevu měl věnovat dostatečnou pozornost všem výše zmíněným signálům, aby alespoň z části vykompenzoval znemožněný přímý vizuální kontakt s diváky.

³⁹ Vymětal, Jan. Průvodce úspěšnou komunikací : efektivní komunikace v praxi. 1. vyd. Praha : Grada, 2008.

7 Komunikace

Nejen obecný jazyk, ale i jednotlivé vědní obory chápou pojem komunikace vzhledem ke svému zaměření různě. „*Komunikace je přenos informace pomocí znakového systému jazykového nebo jiného, uskutečňovaný mezi lidmi přímo nebo pomocí technicko - organizačních prostředků.*“⁴⁰ Tak charakterizuje pojem komunikace Josef Musil. Jazykovým systémem myslí komunikaci verbální, „jiným“ systémem jazykovým pak signály. S komunikací úzce souvisí i termín informace, který lze charakterizovat jako obsah procesu komunikace. Podle Musila je informací komentář; popis, zpráva, referát, ale i každé literární, výtvarné či hudební dílo.

Každý komunikační rámec v sobě zahrnuje komunikátora a recipienta. Do role komunikátora se dostává ten, kdo vysílá nějakou informaci, do role recipienta pak její příjemce (ten může být i neznámý). Znakem komunikace je též pramen informace. Zdroj informace však nemusí být totožný s komunikátorem. Podstatným atributem komunikace je sdělení samotné a jeho přenosový nosič – signál nebo kanál.

7.1 Druhy komunikace

Komunikaci z hlediska bezprostředního kontaktu mezi komunikátorem a recipientem dělíme na komunikaci přímou a zprostředkovanou. Komunikací přímou je myšlen styk interpersonální. Zprostředkovaná komunikace probíhá pomocí technicko - organizačních prostředků. Komunikace též může být spontánní, cílená a řízená. Spontánní komunikace vyrůstá zejména z přirozené potřeby sdělovat informace. Uskutečňuje se v menším počtu osob nebo bývá binární. Cílená a řízená komunikace probíhá s určitým záměrem a většinou se řídí předem stanovenými pravidly. Intencí cílené a řízené komunikace bývá nejčastěji oslovit velké skupiny lidí. To je možné pouze pomocí hromadných sdělovacích prostředků, tedy médií (podrobněji níže).

⁴⁰ Musil, Josef. Úvod do sociální a masové komunikace. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008.

„Důležité hledisko představuje symetrie komunikačního procesu. Při dokonalé symetrické komunikaci se role vysílatele a příjemce střídají.“⁴¹ Za symetrickou považujeme komunikaci přímou, zejména pak binární. V takové komunikaci je prostor pro otázky a odpovědi, diskuzi, apod. Masová komunikace směřuje k asymetrii. Tím je do značné míry degenerována, jelikož se převážně orientuje k jednostrannosti projevu bez prostoru pro otázky. Charakteristickým projevem komunikace asymetrické je např. kázání, hlásání, apod.

Z hlediska komunikačních kanálů je pro mezilidskou, zvláště pak masovou komunikaci, důležitý kanál vizuální a akustický. Prostřednictvím kanálu vizuálního recipient vnímá postoje; pohyby, vzhled mluvčího, jeho mimiku, gesta, aj. Akustický kanál publiku umožňuje percipovat rytmus; tempo, melodii, barvu hlasu, artikulaci, aj.

⁴¹ Musil, Josef. Úvod do sociální a masové komunikace. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008.

8 Média a jejich postavení ve společnosti

Pojem média, původem z latinského „medium“, je v současné době jedním z nejfrekventovanějších výrazů. Do mateřštiny jej lze interpretovat jako prostředek či zprostředkující činitel, tedy jako faktor, jež zprostředkovává a zajišťuje informace. Média úzce souvisí s resorty, jako je chemie; fyzika, biologie, výpočetní technika či teorie sociální komunikace. „*A právě obory, které se věnují různým projevům mezilidské, sociální komunikace, označují pojem médium/média to, co zprostředkovává někomu nějaké sdělení, tedy médium komunikační.*“⁴²

Za primární komunikační médium lze považovat kódy (soustavy znaků), jež se při komunikaci používají. Takovým příkladem kódu může být český jazyk. Samotné kódy však nejsou s ohledem na rozvoj společnosti a její potřebou přenášet sdělení na větší vzdálenost, v co nejkratším čase a co největšímu počtu lidí, dostačující. Vzhledem k omezenosti primárních médií se začala vyvíjet média sekundární, za která lze považovat např.; přenosové a vysílací techniky (telefon, telemost, rozhlas), prostředky zajišťující záznam či přenos informací (obrázky, písmo, tisk, internet), prostředky mechanického, digitálního či analogového vysílání (televizní přenos), počítačové komunikační sítě (e-mail, chat), prostředky zajišťující přepravu sdělení (pošty) a různé typy signalizace (Morseova abeceda).

Z hlediska typologie mezilidské komunikace pak mediální sdělení řadíme do komunikačního odvětví celospolečenského. Tedy mezi „*komunikační procesy, jež jsou potencionálně dostupné všem příslušníkům určité společnosti.*“⁴³

8.1 Mediální komunikace jako zprostředkující činitel

Výrazným pojmem v oblasti mediální komunikace je mediace. Obecně řečeno se jedná o proces, „*při němž mezi dvě strany vstupuje prostředník, jehož úkolem je ovlivnit*

42 Jiráček, Jan - Köpplová, Barbara. Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007

43 Jiráček, Jan - Köpplová, Barbara. Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007

či zajistit vztah mezi nimi nebo zprostředkovat informace pomocí institucionalizovaného činitele k publiku.“⁴⁴ Tato definice je specifická především pro masová média, pro něž je proces mediace jednou z hlavních funkcí. Nutno zmínit též fakt, že stěžejní důraz není kladen na zprostředkovatele, nýbrž na obsah zprostředkovávaného v procesu mediální komunikace.

Každý prostředník do procesu mediace přináší určitý ráz, jednak daný jeho povahou, osobností a sociální rolí, jednak daný určitými pravidly pro situaci, v níž se pohybuje, nebo cíli, které sleduje. Výše uvedené lze evokovat např. na postavě prodáváče. Pohybuje se jako prostředník mezi výrobcem a zákazníkem s daným cílem zprostředkovat informace o produktu a následně ho prodat. Zatímco u tohoto typu prostředníka jsou pravidla a cíle jasně dané a obecně známé, „*pravidla určující proces mediace zajišťovaný médii zdaleka tak zřejmá a obecně známá nejsou.*“⁴⁵

V procesu mediace v masových médiích prostředník pomocí institucionalizovaného činitele přistupuje k publiku jednou s cílem zprostředkovat a předat informace, jindy ho vzdělat či pobavit, prodat mu produkt, apod. Z toho vyplývá tvrzení, že mediální komunikace současně uplatňuje všechna pojetí zprostředkování (u jejích jednotlivých projevů však v nestejně míře). Tuto tezi dokládají i ranní pořady Snídaně s Novou a Dobré ráno s Českou televizí, v nichž prostředník v roli moderátora podává podle určitých pravidel svědectví o světě, s nímž divák nemá vlastní zkušenost (zpravodajské relace v ranním vysílání, podávání informací z denního tisku); přesvědčuje nebo vypovídá o určitém chování či jednání, seznamuje konzumenta s klady/zápory různých produktů (cíleně směřuje dotazy v diskuzi s hosty, většinou odborníky, z různých oborů a odvětví pracovní činnosti), v neposlední řadě konzumenta baví, poučuje, plní funkci vzdělávací, komentuje, apod.

Snahou médií je „*potlačovat podstatu anonymizující a jednosměrné mediální komunikace užíváním prostředků, které navozují představu, že se tato komunikace ve své podstatě výrazněji neliší od komunikace interpersonální.*“⁴⁶ Prostředník v roli profesionálního zprostředkovatele (moderátora, baviče, zpravodaje nebo komentátora) je

44 Jirák, Jan - Köpplová, Barbara. Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007

45 Jirák, Jan - Köpplová, Barbara. Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007

46 Jirák, Jan - Köpplová, Barbara. Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007

právě jedním z výše zmíněných nástrojů mediace, jež je pro všechny typy médií společný. „*Tito zprostředkovatelé zosobňují pro publikum nejen hodnoty nabízené daným masovým médiem, ale i médium samé, jelikož média se čtenářům, posluchačům či divákům nabízejí v podobě jména, podoby a hlasu zaměstnance, který byl zpracováním daného materiálu pověřen.*“⁴⁷ Recipient tak dostává možnost identifikovat se do role komunikačního partnera, ovšem omezeného pouze na post posluchače (v případě jeho reakce se mu logicky nedostane zpětné vazby).

Právě veřejná znalost jména, tváře či hlasu interpreta, může mít hodnotný význam pro upoutání či udržení si publika a stává se důležitým rysem mediální komunikace. Proces mediace se tak podílí i na pronikání osobností do veřejného podvědomí. Zde opět mohu využít příkladu z ranního televizního vysílání Snídaně s Novou, kde se jako hosté často objevují různé osobnosti bezprostředně po zajímavých událostech jich se týkajících nebo mediálně známí aktéři na pozici moderátorů.

Charakteristickou tezí, již bych tuto kapitolu uzavřela, je tvrzení, že „*mediace je proces zvýznamňování, který dokáže vytvářet sociální skutečnosti nového druhu, odlišné společenským postavením od skutečností, jež se staly inspirací či materiálem pro mediaci. Média přetvářejí, dotvářejí či zcela mění vše, čeho se zmocní, a dosazují to do celku, který nabízejí publiku.*“⁴⁸

8.2 Úroveň mluveného projevu v současných médiích

Podle Čechové mluvená publicistika představuje „*souhrn komunikačních činností, které vyvíjejí pracovníci hromadných sdělovacích prostředků, a představují ji jak komunikáty vysoce oficiální, tak nevázané, bezprostřední.*“⁴⁹ S mluvenou publicistikou se setkáváme nejčastěji v televizním a rozhlasovém vysílání, do role jejího uživatele a zprostředkovatele se dostává moderátor. Ten řídí, usměrňuje a organizuje celý komunikační akt. Jeho projev by měl být regulován obecně platnou jazykovou normou

47 Jiráček, Jan - Köpplová, Barbara. Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007

48 Jiráček, Jan - Köpplová, Barbara. Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007

49 Čechová, Marie. Současná česká stylistika. Vyd. 1. Praha : ISV, 2003

a územ. Mnoho lidí se domnívá, že současné moderátorské projevy nejsou korektní a vzdalují se od normy. Toto tvrzení si dovolím vyvrátit a jako argument použiji dynamiku a heterogenost jazyka. Česká slovní zásoba se neustále proměňuje, doplňuje o nová slova a v kontrastu s tím mnohá, méně často užívaná slova, zanikají (zejména výrazy knižní a archaické). Do češtiny spisovné hovorové se dostávají slova původně nespisovná, probíhá aktualizace a automatizace výrazů. Spisovná čeština však nadále zůstává primárně uznávanou formou jazyka všech veřejných mluvčích.

8.2.1 Rovina morfologická

Z aspektu morfologického nacházíme nejčastěji chyby v koncovkách jmen a sloves. U substantiv je problematický zejména instrumentál plurálu, a to ve všech deklinačních typech. Setkáváme se pak s nespisovnými koncovkami *-ma/-ama/-ema/-íma* (např.: *s pánama, s růžema, se staveníma*, aj.) Společným znakem nespisovnosti adverbii a pronomin je záměna spisovné koncovky *-é* za nespisovné *-y/-ý* či *-i/-í* (např.: *k té pěkné paní* → *k tý pěkný paní*). Nespisovná je též i záměna *é* za *í, ý* (např.: *slézt* → *slízt, nést* → *nýst*) a *y* za *ej* (např.: *pilný* → *pilnej, výlet* → *vejlet*) uprostřed slov. I verba mají s nespisovností koncovek co dočinění. Jedná se konkrétně o 3. osobu plurálu, kde je spisovná koncovka *-í* nahrazována nespisovnými variantami *-ou, -ej, -aj* (např.: *stanují* → *stanujou, vozí* → *vozej, dělají* → *dělaj*). S problémem výslovnostním se u verb setkáváme zejména v přičestí minulém při vynechávání spisovné koncovky *-l* (např.: *smetl* → *smet, snědl* → *sněd*). Je nezbytné též upozornit i na protetické *v* ve švu složenin před samohláskou, které původně spisovný výraz mění na nespisovný (např.: *doopravdy* → *dovopravdy*). Výše zmíněné a jiné problémy v rovině morfologické a částečně i fonologické jsou úzce spjaty s českými dialekty, z nichž se právě tyto nespisovné prvky do mluvené a psané formy jazyka dostávají.

8.2.2 Rovina lexikální

Lexikální stránka řečnického projevu je problémem závažným. Výběr slov, vhodných pro pojmenování různých jevů a vnitřních pocitů, nazýváme onomatologickou procedurou. Podle Lotka „řečník, který chybí na úrovni onomatologické procedury, projevuje mimo jiné svou nekompetentnost.“⁵⁰ Aktivní slovní zásoba každého řečníka by měla být neustále rozšiřována především proto, aby byl schopen vyjadřovat své myšlenky a stavy přesně, stručně a přiměřeně. Potíže s volbou slov mohou vzniknout tehdy, snaží-li se řečník mluvit vytříbeným (hyperkorektním) spisovným jazykem. Právě v tomto případě do jeho projevu začnou mnohdy pronikat výrazy zastaralé a knižní, což v mnoha případech odvádí pozornost a zájem o sdělované. „*Musíme tedy své jazykové povědomí i svůj vlastní způsob vyjadřování přizpůsobovat novým změnám, ke kterým dochází v jazykovém společenství, do kterého patříme.*“⁵¹

K nedorozumění může vést i mnohoznačnost slov a slovních spojení, kterých v češtině existuje velké množství (např.: *drobný* – jako adjektivum označuje fyzickou disproporci člověka, jako substantivum v plurálu malé peníze, apod.). Mluvčí by jich neměl záměrně zneužívat k zastření skutečnosti, kterou nechce vyslovit. Zacházet šetrně musí řečník i s kompatibilitou slov. Těchto neuzuálních slovních spojení je hojně užíváno v masových médiích s cílem zaujmout posluchače (např.: *růžové brýle, stále otevřené oči*, apod.). Problematickými se mohou stát tehdy, vyskytují-li se v mluveném projevu příliš často. Pak působí jako prázdné fráze a klišé. Z hlediska výslovnostního je potřeba věnovat pozornost specifické skupině výrazů, které nazýváme paronyma. Jedná se o slova, jež se od sebe grafickou formou příliš neliší, ale významový rozdíl mezi nimi je velký (např.: *vrak – prak – mrak, absence – abstence – abstinence*, apod.).

Co se týká sugestivnosti textu, významnou roli zde hraje užívání synonym a citátových výrazů. I zde však existují určitá pravidla, která je nutno dodržovat. Synonyma řečníkovi slouží k tomu, aby ve svém projevu stále neopakoval tatáž slova a slovní základy. „*Naše projevy jsou často výsledkem výběru slov z početných synonymických řad, které nám nabízí dnešní vyspělá čeština.*“⁵² Opakovaná reprodukce

50 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

51 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

52 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

stejných slov naznačuje, že řečník nevěnoval dostatečnou pozornost přípravě svého projevu, který působí stereotypně a šablonovitě. Citátové výrazy (obecněji kulturní frazémy) užívané v mluveném projevu symbolizují řečnickovu vzdělanost. Mluvčí by neměl mít ostych k jejich užívání, jelikož dynamizují jeho projev. Podmínkou jejich užívání je bezchybnost ve výslovnosti a schopnost logicky je včlenit do proslovu.

8.2.3 Rovina syntaktická

S problémem větné stavby se v mluveném projevu setkáváme poměrně často. Jedná se především o různé nepravidelnosti ve větné stavbě a o nesprávný slovosled a větosled. Prostřednictvím větných konstrukcí řečník prokazuje svoji schopnost logického myšlení a myšlenkové uspořádanosti. „*Posluchač chce poznat obsah sdělení rychle, proto řečník musí mít své myšlenky předem uspořádané, musí je předem „slyšet“, aby je pak mohl srozumitelně, přehledně a nedvojsmyslně formulovat.*“⁵³ Čeština se vyznačuje sklonem k verbálnímu vyjadřování. Pokud chce řečník svůj projev oživit, volí spíše vyjadřování slovesné než jmenné, které je abstraktnější a pro vnímání složitější.

Dvojznačnost výpovědi a falešná syntagmata mohou posluchače zavádět do zcela jiných myšlenkových sfér, než je řečnickovým záměrem. Celkově tak znesnadňují přenos konkrétních informací. Prevencí je obsahová promyšlenost věty a větosledu, správné řazení slov a užívání pauz. Český slovosled je proměnlivý, přesto však není libovolný. „*Je určován především rolí jednotlivých větných členů v aktuálním členění, ale uplatňuje se v něm také rytmičný princip a vliv na slovosled má i gramatická stavba výpovědi a jiné okolnosti.*“⁵⁴

Řádné uspořádání slov ve větě umožňuje navázat na již pronesené a vede tak k plynulému zapojení věty do kontextu. Pořádek slov ve větě podle Lotka též slouží k „*významovému odstupňování obsahu věty a k vyjádření sémantické a gramatické sounáležitosti větných komponentů.*“⁵⁵ Tím zřejmě míní, že obsahově nové a závažné

53 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

54 Příruční mluvnice češtiny. Vyd 2., opr. [sic?]. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

55 Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

by mělo stát vždy na konci věty. Sémantická a gramatická sounáležitost větných komponentů je pak určující pro to, co ve výpovědi k sobě náleží.

Rytmický činitel, závislý na střídání přízvučných a nepřízvučných slabik, ovlivňuje především postavení příklonek (tj.: *mi, ti, se, si, mu, ji, ho, jsem, by, aj.*). Ve větě jednoduché příklonky stojí za prvním přízvučným členem. V souvětí a vedlejších větách závislých jsou příklonky buď za prvním přízvučným slovem či větným členem, a nebo za přízvučným spojovacím výrazem.

Mluvený projev by měl obsahovat všechny typy vět, tedy věty jednoduché, věty složené a souvětí. V případě, není-li mluvčí kompetentní k užívání rozvinutějších větných konstrukcí, působí jeho projev monotónně, příliš stručně až primitivně. Na druhou stranu však ani přetíženost větné stavby a příliš rozvinuté větné konstrukce nejsou ideální, jelikož jsou velmi náročné na posluchačovu pozornost a leckdy se v nich recipient ztrácí. To má pak negativní dopad na celkové vnímání obsahu projevu. Obohatit projev může řečník užíváním (v přiměřeném množství) mluvnicky nezačleněných částí promluvy, tj. vsuvek. Jejich prostřednictvím doplňuje nebo vysvětluje význam a smysl základní věty, vyjadřuje svůj postoj k obsahu proneseného, atp.

Specifickým nedostatkem mluveného projevu bývají syntaktické odchylky od pravidelné mluvnické stavby vět. Jedná se zejména o anakolut, zeugma a kontaminaci větných vazeb. Dále nemohu opomenout hromadění identických tvarů slov vedle sebe (zejména v genitivu a instrumentálu). Problematice syntaktické, lexikální a morfologické roviny se budu konkrétněji věnovat v praktické části bakalářské práce v analýzách mluvených projevů moderátorů Snídaně s Novou a Dobrého rána s Čekou televizí.

9 Charakteristika veřejnoprávní televize ČT1 a soukromé televize Nova

Zásadní rozdíl mezi vysíláním České televize a televize Nova je právního charakteru. „*U veřejnoprávních rozhlasů a televizí je jejich podřízenost a odpovědnost směřována k občanské veřejnosti a jejím reprezentantům.*“⁵⁶ Rozumíme tomu tak, že veřejnoprávní vysílání vykonává neziskovou veřejnou službu, je nezávislé na státu a jeho veškerá odpovědnost směřuje k veřejnosti. Soukromému komerčnímu vysílání otevřel cestu až technologický pokrok v 70. letech a masové rozšíření kabelového příjmu. O deset let později pak došlo ke kohabitaci veřejnoprávní a soukromé televize (tzv. duální vysílání). I přes prvotní negativní ohlasy některých evropských zemí na komerční vysílání se ukázalo, že do značné míry rozšiřuje a obohacuje programovou nabídku. „*Tak evropské státy přijaly koncepci tzv. vyváženého duálního systému televizního vysílání, v němž by veřejnoprávní vysílatel neměl být natolik silný, aby bránil vzniku a prosperitě soukromých televizí, a na druhé straně by soukromé televize neměly být natolik dominantní, aby marginalizovaly význam vysílání veřejnoprávních televizí.*“⁵⁷

Česká televize byla zřízena ke dni 1. ledna 1992 zákonem o České televizi jako televize veřejné služby. „*Její personální strategie odpovídá moderní a jednoduché organizační struktuře založené na vysoké osobní odpovědnosti a na producentském systému tvorby a výroby pořadů.*“⁵⁸ Po dobu šesti let je jejím statutárním orgánem ředitel, jenž je jmenován Radou České televize. Radu České televize tvoří patnáct členů, kteří jsou voleni Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR.

Česká televize je rozdělena do tří organizačních částí (ČT v Praze, Televizní studio Brno a Televizní studio Ostrava) a vysílá čtyřicet hodin denně dva celoplošné programy ČT1 a ČT2. Dále dva digitální programy ČT4 SPORT a ČT24, Teletext ČT a Teletext Expres a on-line vysílání na www.ceskatelevize.cz. Česká televize je nezávislá na státním rozpočtu. Je financována z televizních poplatků, které jsou jejím zdrojem

56 Šmíd, Milan. Veřejnoprávní a soukromé televize v některých evropských zemích. Studie zpracovaná pro Parlament České republiky. Parlamentní institut 2004

57 Šmíd, Milan. Veřejnoprávní a soukromé televize v některých evropských zemích. Studie zpracovaná pro Parlament České republiky. Parlamentní institut 2004

58 www.ceskatelevize.cz

příjmů, a ze zákonem vymezené podnikatelské činnosti a doplňkových zdrojových příjmů (tj. reklama, sponzoring, aj.).⁵⁹

Vysílání soukromé televize Nova bylo zahájeno 16. září 1994 poté, co společnost CET 21 odsouhlasila licenční podmínky a licence nabyla právní platnosti. V té době se stala první českou soukromou televizí. „*Obsah jejího vysílání je dán jednak jejím zaměřením na cílovou skupinu diváků a současně také obecnou programovou specifikací vydanou státním regulačním úřadem, tzv. vysílací licenci.*“⁶⁰ Televize Nova původně sídlila ve Vladislavově ulici v blízkosti Národní třídy. V současné době vysílá z Barrandovských studií a má v kompetenci tři nové digitální programy Nova cinema, Nova sport a MTV. Za celkovým chodem televize stojí, podobně jako u České televize, ředitel, jenž spoluzodpovídá za obchodní vedení firmy, dále pak odpovídá za vysílání, produkci a veškeré internetové aktivity televize. Televize Nova je komerční stanicí, tudíž je její financování závislé na příjmu z reklamy.

9.1 Popis ranních bloků

Ranní bloky z hlediska obsahového řadíme do žánru publicistického mluveného. Jejich primárním znakem je funkce informativní; zpravovací, sdělná, komunikační a do jisté míry i funkce ovlivňovací, sekundárním pak funkce zábavná. Součástí každého ranního vysílání je přehled zpráv, a to jak již v úvodu vysílání, tak i v jeho celém průběhu. Zprávy zastupují výše zmíněnou složku informativní, zpravovací a sdělnou. Moderátor svého recipienta informuje o událostech doma i ve světě, a tak se ranní vysílání společně s rozhlasem, ranním tiskem a internetem stává jednou z informativních složek, které veřejnosti přinášejí první zprávy o domácím a světovém dění. Výhodou ranních televizních bloků vzhledem k ostatním médiím je vizuální složka. Každá zpráva obsahuje krátkou doprovodnou reportáž, která publiku zpřesní a zkonkrétní akusticky podanou informaci.

⁵⁹ www.ceskatelevize.cz

⁶⁰ <http://www.tv-nova.ic.cz>

Prvky sdělné, komunikační a ovlivňovací jsou patrné zejména v moderátorských vstupech a monologích, v dialozích s hosty, v interview, apod. V žádném případě však tyto složky nepůsobí samostatně, ale vždy se do určité míry prolínají. Závisí i na roli komunikátora a cíli jeho projevu. Představme si roli mluvčího, jehož cílem je přilákat co možná největší počet osob na výstavu. Nejprve využije funkce sdělné a představí výstavu svému publiku, následně vede dialog s hostem pořadu, jež má s výstavou co dočinění (plní funkci komunikační), v závěru pak shrne všechna pozitiva a doporučí svým posluchačům účast na výstavě, čímž mnohé z nich ovlivní.

Další charakteristickou složkou ranních bloků je funkce zábavná. Tu zastávají kulturní typy, soutěže, písničky, pohádky pro děti, apod. Ranní vysílání je dynamické, a právě tyto složky se na dynamice podílejí a spoluvytvářejí ji. To znamená, že ranní bloky nejsou jen pouhým informativním celkem, ale sledem rozmanitých složek, nesoucích různé funkce, které se vzájemně prolínají.

9.1.1 Dobré ráno s ČT

*„Dost bylo malátného toulání po bytě po ránu! Je tady Dobré ráno v novém kabátě.
Startovací dávka energie do nového dne – bez kofeinu.“*

Tímto mottem charakterizuje Česká televize svůj ranní pořad Dobré ráno. Vysílání z ostravského studia začíná v každý pracovní den vždy za minutu šest hodin. Na začátku roku 2010 Česká televize kompletně změnila desing vysílacího studia, který se bude pravidelně měnit podle ročního období, a s ním i nové moderátorské dvojice. V současné době v Dobrém ránu působí moderátoři Gabriela Lefenda ve dvojici s Denisem Gaidošem a Monika Brindzáková s Janem Musilem.

Již v úvodu nás moderátoři seznámí s obsahem vysílání Dobrého rána a tématy, jimž se v průběhu jeho vysílání budou věnovat. Každý tematicky konverzační okruh je řízen moderátorem, který vede dialog s různými hosty, jenž jsou kompetentní k tomu, aby nám dané téma dostatečně přiblížili a byli schopni odpovídat na moderátorovy otázky. Tematická komunikační sféra je bohatá a různorodá, nejčastěji se však váže k aktuálnímu

dění. Tyto komunikační okruhy jsou od sebe oddělovány různými moderátorskými vstupy. V případě Dobrého rána jsou to pravidelné a opakované relace zpráv a počasí. Další charakteristickou relací jsou jednotlivé vstupy moderátorů, kteří diváka seznámí s obsahem ranního tisku; novinkami na internetu a aktualitami, poskytnou kulturní typy, v kalendáriu připomenou významné události a narození významných osobností. Funkci zábavnou plní různé soutěže; živé vstupy ze zajímavých míst, telefonické spojení s mediálně známými českými osobnostmi (nejčastěji s herci a zpěváky), krátká pohádka pro děti, písničky, atp. I přesto však apeluje ranní vysílání České televize více na funkci vzdělávací a informativní.

Každé vysílání Dobrého rána má divák možnost shlédnout i na internetu v archivu pořadů České televize. Zde je též popsána struktura vysílání a uvedena jména hostů.⁶¹ I Snídaně s Novou má své internetové stránky, kde najdeme v archivu sestříhané vysílání, oprostěné od reklam, soutěží a jejich vyhodnocení, písniček, apod.⁶²

9.1.2 Snídaně s Novou

„ Zpravodajství z domova i ze světa, usměvaví moderátoři, spousta písniček a soutěží, zajímaví hosté, žhavé novinky pro váš pohodový ranní rozjezd. Snídaně s Novou vás naladí a nasměruje. “

Motto Snídaně s Novou divákovi slibuje příjemný vstup do nového dne. Vzhledem k tomu, že televize Nova Snídaní vysílá již od počátku svého vzniku (od roku 1994) a sledovanost pořadu se stále drží na stabilních příčkách, můžeme pravdivost hesla jen potvrdit. Snídaně s Novou začíná pravidelně vždy za minutu šest hodin a končí o půl deváté. Běžně se vysílá z Barrandovského studia v Praze, ale v současné době se setkáváme s fenoménem živého vysílání z veřejných prostranství, jako např. z Mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech či čestlického aquaparku. Snídaně s Novou je též proslulá častými obměnami moderátorů. V současné

⁶¹ <http://www.ceskatelevize.cz/program/10267423121-27.05.2010-05:59-1-dobre-rano.html>.

⁶² <http://snidane.nova.cz/>

době se v pořadu střídají tři moderátorské dvojice: Zora Kepková a Tomáš Krejčíř, Marta Ondráčková a Pavel Svoboda, poslední dvojici tvoří Iveta Kořínková s Alešem Lehkým.

Struktura pořadu je obdobná jako u Dobrého rána. V úvodu jsou podány informace o dění doma a ve světě, poté následuje předpověď počasí. Volba hostů pořadu se váže k aktuálním tématům, která velmi často souvisejí s ročním obdobím, blížícím se významným datem nebo nějakou eminentní akcí. Výhodou ranních bloků České televize a televize Nova je možnost elektronické komunikace diváků a hostů v průběhu pořadu. Počet otázek je však vzhledem k časové vyhraněnosti jednotlivých relací omezen. Ve srovnání s Českou televizí, více zaměřenou na složku informativní, vsadila Nova na funkci zábavnou (nejen ve sféře obsahové, ale i komunikační). Pozitivem této skutečnosti je výrazná dynamika pořadu a zvýšení sledovanosti, negativem pak může být názor, že vysílání ztrácí na serióznosti a tíhne k obsahově povrchní a laciné show. Přesto bych Snídani s Novou charakterizovala jako zdroj poměrně kvalitních informací a zábavy.

10 Analýza mluveného projevu moderátorů Gabriely Lefendy a Denise Gaidoše

(Dobré ráno s Českou televizí, vysíláno dne 27.5.2010)

V analýze mluveného projevu moderátorů Dobrého rána se budu nejprve věnovat zvukové stránce promluv, následně se zaměřím na priority a úskalí jejich projevu, vyjádřím se jednotlivě ke každé jazykové rovině, v závěrečné kapitole pak porovnáám úroveň mluvených projevů moderátorských dvojic Dobrého rána s Českou televizí a Snídaně s Novou. Ráda bych ještě poznamenala, že v příkladech některých nedostatků uvádím případnou možnou variantu, jak se zmíněné chyby vyhnout.

Prvním a zároveň i základním předpokladem pro kvalitní hlas je dobře ovládaný dech. Tento fakt je moderátorům ranního vysílání České televize zřejmě dobře znám, jelikož jsem v procesu respirace nenašla jediný problém. Oba s dechem pracují velmi uvědoměle, bez využití dechových rezerv. Nádechy jsou tiché, přidechování je lehce znatelné, přesto nikterak nenarušuje proud řeči. Co se týká fonace, i zde je vše v pořádku. Oba moderátoři anatomicky disponují melodickým dobře zbarveným a posazeným hlasem. Intenzita síly hlasu je dle mého názoru odpovídající. Úspěšné zvládnutí těchto základních zvukových požadavků je prvním krokem k dobré artikulaci.

Moji domněnku, že moderátoři Dobrého rána nezanedbali přípravu svého mluveného projevu, potvrzuje i velmi dobré frázování. Mluvčí neužívají zbytečných pauz na místech, kde jich není potřeba. Přípravenost projevu také podtrhuje skutečnost, že pauzy nejsou příliš dlouhé (není jich záměrně využíváno k promyšlení obsahu toho, co budou chtít vyslovit) a nejsou též příliš často vyplněné hezitačními zvuky nebo slovy výplňkovými.

Intonační podoba ukončených vět odpovídá zásadám intonace. Tím mám na mysli, že výpovědi oznamovacího a doplňovacího charakteru mají správný intonační průběh klesavý, otázky zjišťovací průběh stoupavý. Zejména v dialogu s hosty je koncová melodie hlasu důležitým prvkem srozumitelnosti, jelikož mluvčí tímto komunikačnímu partnerovi naznačuje, zda bude v mluvení pokračovat nebo mu dává prostor pro odpověď či vyjádření se k nějaké skutečnosti. Tempo řeči obou moderátorů bývá někdy příliš rychlé. Zejména pak u těch výpovědí, které byly již pronesené. To můžeme porovnat na obdobných větách

v prvním a druhém vstupu (*Je čtvrtek dvacátého sedmého května a zcela výjimečně vás zdravíme my dva//Gábina a Denis. Deny//proč? Výjimečně proto//že dnes začíná v Ostravě velká sportovní akce//atletický mítink Zlatá tretra X Je čtvrtek dvacátého sedmého května a jak jste slyšeli ve zprávách//dnes začíná atletický mítink Zlatá tretra a já jsem rád//že v tuto chvíli přicházejí naši dnešní hosté...*). Ve druhém vstupu Gaidoš znovu připomíná to, co bylo již řečeno, a volí rychlejší tempo. V okamžiku, kdy se dostane k novému obsahovému sdělení, své mluvní tempo zmírní.

Nedbalou artikulaci u moderátorů Dobrého rána zaznamenáváme jen zřídka. Většinou se jedná o krátkou výslovnost dlouhých samohlásek, a to v případech typu: *věřim*>*věřím*, *zdravim*>*zdravím*, ale nikdy samohlásky neprodlužují. Jednou z možností, proč se s tímto jevem setkáváme, může být i fakt, že moderátoři ve své promluvě aplikují prvky ostravského nářečí (oba pocházejí z Moravy). Stejný problém se však objevuje i u moderátorské dvojice ve vysílání Snídaně s Novou, kde moravský původ nepchází v úvahu, proto je výše zmíněné tvrzení sporné.

Pro veřejný projev stylu publicistického je příznačná spíše hovorová čeština. S jejími prvky se však ve výpovědích mluvčích nesetkáváme příliš často, např.: *tenhle, fitko, tyhlety, takovýhle*, aj. Moderátoři Dobrého rána zvolili za svůj jazykový kód češtinu spisovnou. Můj názor je takový, že občasným užitím hovorového výrazu v proudu řeči odlehčují striktně danou spisovnou formu jazyka.

Shrnu-li mluvený projev po stránce zvukové, musím konstatovat, že jsem neshledala nijak závažné chyby. I přesto, že tihne více než k hovorové češtině k jazyku spisovnému, v žádném případě se vyjadřování moderátorů nejeví jako hyperkorektní. Projev Gabriely Lefendy a Denise Gaidoše je srozumitelný, bez řečových vad.

Oba mluvčí disponují velmi dobrou slovní zásobou. Prostřednictvím slov jsou schopni vyjádřit přesně své myšlenky a emoce, logicky pojmenovat problémy a okomentovat různá dění. V proudu řeči užívají mnoho výrazů přejatých, ať už se jedná o ty úplně počeštěné nebo o ty, jež si zachovaly svoji výslovnost. S artikulací těchto pojmenování nemají sebemenší problém a logicky je zasazují do kontextu. Podílí se tedy na dynamice textu. Jako příklad bych zmínila třeba tyto: *angažovat, diplomat, namotivovat, lídr, deziluze*, aj. Velmi mě překvapila a zároveň i potěšila skutečnost,

že mluvčí do svého slovníku zařadili i takové výrazy, kterých se už v současné době příliš neužívá (*laškovat, haldy hraček, bedlivě sledovat, pokochat*, aj.). V promluvě je najdeme zejména na těch místech, kde by jinak stál výraz strohý a stereotypní. Nesou tedy funkci synonym. Přestože oba moderátoři za svůj jazykový kód zvolili spisovný jazyk, neobjevila jsem na žádném místě výrazy archaické či knižní, kterých se většinou ve snaze mluvit spisovně hojně užívá. Velkým pozitivem v projevu obou moderátorů je také to, že neužívají téměř žádných hezitačních zvuků k vyplnění pauz. Vzhledem k dobré připravenosti projevu mluvčích neslyšíme ve výpovědích příliš často ani slova výplňková. Problematické je pouze adverbium *tak*, které stojí mnohdy na začátku promluvy.

V proudu řeči mluvčích někdy narazíme na výrazy mnohoznačné. V projevu Gabriely Lefendy a Denise Gaidošé jsou to např.: *hvězdy, vstupy, mítink*, aj. Ani v jenom případě však nepůsobí zavádějícím dojmem, a to díky tomu, že moderátoři přesně a jasně vystihují své myšlenky. Nikdy jich také neužívají k tomu, aby zastřeli nějakou skutečnost, ke které se například nechtějí konkrétně vyjádřit. Neuživatelská slovní kompatibilita je a bude konkrétně v publicistickém stylu užívána vždy, někdy jen v malé míře, jindy velmi hojně. Z pohledu kvantitativního se v Dobrém ránu tato slovní spojení uplatňují poměrně často, např.: *atletické špičky, dobrý recept, atletický mítink, hromada práce*, aj. Některé z nich mohou v projevu dokonce působit jako prázdné fráze.

Přesunu-li pozornost k aspektu roviny morfologické, ani v té jsme neshledala nijak významné chyby. Moderátoři jsou náležitými uživateli jazyka, respektují spisovné koncovky jmen a sloves. I z hlediska výslovnostního je projev patřičně kompetentní. U Lefendy a Gaidošé je právě toto velmi obdivuhodné, jelikož oba jsou moravského původu a jejich slezská nářeční skupina se v mnoha místech od spisovné češtiny liší, zejména v rovině fonetické. Může to být například již výše zmíněná výslovnost dlouhých samohlásek jako krátkých. Jiné nářeční prvky (jako třeba tvrdá výslovnost *y* a naopak měkká *i*, přesunutí pravidelného přízvuku na předposlední slabiku, aj.) jsem v projevu neshledala.

Schopnost logického myšlení a myšlenková uspořádanost projevu obou moderátorů je prokazatelná i ve větné stavbě promluv, které jsou živé a dynamické. Obsah vět je odstupňovaný, nejdůležitější část promluvy je kladena většinou na její konec. Větné komponenty jsou sémanticky a gramaticky sounáležité. Co se týká frekvence různých typů

vět, nejčastěji se v promluvě objevují kratší souvětí. Prostřednictvím nezačleněných částí promluvy, tj. vsuvek a přístavek, moderátoři doplňují významy vět, např.: *Jsou nějaké ranní tréninky//třeba v šest ráno už//a nebo je potřeba se vyspat...*, *Gábino//ptám se tě//co ty a sport?*, aj. Velmi často se v projevu objevuje oslovení, které je jedním z předpokladů pro kultivovanost mluveného projevu z hlediska etického. Nejčastěji ho shledáváme na začátku vět: *Gábino//ptám se tě...*, *Tak pane řediteli//protože jste novopečený ředitel...*, *Martine//bavili jsme se ...* aj. Výrazné jsou též v proudu řeči obou moderátorů projevy zdvořilosti: *dobré ráno, vítám vás, Tomáši, díky*, aj.

Samostatně stojící větný člen v projevu Lefendy a Gaidoše není do takové míry zastoupen, jako v promluvách moderátorů Snídaně s Novou. Objevuje se spíše ojediněle, např.: *Co to obnáší, ta sportovní diplomacie?*, *Máte také ambice skládat//sám?*. V nevelké míře se také setkáváme s elipsou, tj. vynecháním slova ve větě, např.: *Co posloucháte?* >*Jakou hudbu posloucháte?*, *Fandíte u televizní obrazovky?*>*Fandíte sportu u televizní obrazovky?*. Vynechaný výraz většinou vychází z kontextu, a proto není obtížné si ho do výpovědi dosadit a domyslet.

Dalším velkým pozitivem mluveného projevu moderátorů Dobrého rána je to, že jsem u nich neshledala chyby ve větné stavbě, jako anakolut, zeugma a kontaminaci. Opět si dovoluji tvrdit, že je to zejména díky pečlivé přípravě a letitým praktickým zkušenostem s moderováním.

Ke konci této kapitoly zaměřím svůj pohled na slovosled. Jak je zmíněno již výše, čeština nemá slovosled pevně daný, proto se musí každý mluvčí opírat především o svůj jazykový cit. To občas působilo slyšitelný problém i zkušenému Gaidošovi, např.: *Co vy a sport vůbec aktivní?*>*Co vy a aktivní sport?*, *Vy třeba nabudil jste se nějakou muzikou k lepšímu výkonu?*>*Nabuzuje vás nějaká muzika k lepšímu výkonu?*, aj. Můj názor je takový, že různé odchylky ve slovosledu, ale i větosledu, mohou být odpustitelné jen tehdy, nepostrádá-li výpověď logické jádro nebo na srozumitelnosti

Na základě analýzy mluveného projevu moderátorů Dobrého rána jsem došla k závěru, že jejich vyjadřování odpovídá téměř úplně jazykovým normám spisovné češtiny. Samozřejmě jsem shledala nějaké zvukové a jazykové odchylky, ale ani moderátor není

tvor neomylný. Myslím, že právě tito dva mluvčí by mohli být vzorem pro své kolegy, jelikož jejich projev je přínosný po stránce jazykové.

11 Analýza mluveného projevu moderátorů Zory Kepkové a Tomáše Krejčíře

(Snídaně s Novou, vysíláno dne 27.6.2010)

Jako první jsem věnovala pozornost zvukové stránce projevu obou moderátorů. Z hlediska respiračního a fonačního byly obě promluvy v pořádku. Moderátoři umí nakládat s dechem, což dokazuje stabilita a síla jejich hlasu, která nekolísá důsledkem špatného hospodaření s dechem, a fakt, že ani jeden z nich v proudu řeči nemusel využít dechové rezervy. Jedinou výtku, kterou bych vznesla k Zorě Kepkové, jsou občasné hlasité nádechy na začátku promluvy. Přidechování v proudu řeči moderátorů je tiché, tedy v pořádku.

Neuspokojivá je větná intonace u obou moderátorů na konci promluvy. Poměrně často totiž nerozlišují intonační konstrukci věty oznamovací, rozkazovací, doplňovací a tázací. Intonační zakončení prvních tří zmíněných typů vět by mělo být klesavé, u sentencí tázacích pak stoupavé. U Kepkové i Krejčíře se někdy setkáváme s tím, že na konci větného úseku užijí nekoncevové pauzy, která naznačuje, že věta bude dále pokračovat. Dochází pak ke konfliktu v plynulosti projevu. Nekoncevou pauzu může mluvčí použít jen tehdy, chce-li svému publiku naznačit, že ve výpovědi hodlá dále pokračovat. Chybnou intonaci ve větách tázacích a zjišťovacích sledujeme zejména u Zory Kepkové, např. ve větě: *„Já jsem se vás zrovna chtěla zeptat//jestli háčkováná móda je spíš záležitostí žen//nebo jestli už se stala i oblibou mužů.“* První dvě věty od sebe správně oddělila nekoncevou pauzou, v poslední větě užila místo antikadence intonaci klesavou.

Zvuková stránka mluveného projevu zahrnuje také frázování a tempo řeči. Jejich správnému užívání doslova odporuje řečnický projev moderátora Krejčíře, který se velmi často potýká s příliš rychlým tempem řeči. To mnohdy vede k haplologii, nežádoucímu zkracování slabik ve slovech, která oslabuje a někdy až znemožňuje srozumitelnost vyřčeného. Jedná se např. o výrazy: *módní návrhářka>módní návhářka, předpokládám>přepokládám, který>kerý*, aj. Jedním z důvodů takového nepřiměřeného mluvního tempa může být délka promluvých úseků. Je obecně známo, že pokud

se promluhový úsek ve své délce odklání od standardu, mluvčí mívá sklony k rychlé mluvě a přestává ji regulovat. Následkem toho se Krejčíř uchyluje k častému užívání formulačních pauz, které vyplňuje hezitačními zvuky. Tyto pauzy narušují plynulost projevu. Řečník pak působí dojmem slabší jazykové pohotovosti nebo upozorňuje na svou nedostatečnou připravenost. Zmírnit mluvní tempo by měl zejména v případech, chystá-li se pronést něco podstatného, naopak rychleji lze říkat věty jednoduché a vsuvky. Ostatní zvukové složky řeči, jako je síla a barva hlasu, důraz nebo přízvuk, náležitě odpovídají akustické složce mluveného projevu.

Z hlediska artikulačního se u obou moderátorů setkáváme s nedbalou výslovností hlásek. V projevu Zory Kepkové to nejčastěji bývá zkracování samohlásek: *neni tam problém>není tam problém, tak já myslím>tak já myslím*, aj. Stejný problém má i Krejčíř: *v České republice>v České republice, desaty ročník>desátý ročník, jakym způsobem>jakým způsobem, já vim>já vím, s háčkováním je to jako s pletením>s háčkováním je to jako s pletením*, aj. V jejich projevu si můžeme povšimnout i prodlužování samohlásek, které však není dáno nedbalou výslovností. Mluvčí tohoto jevu užívají záměrně k tomu, aby zpestřili svůj projev a zaujali třeba i publikum mladší generace. Jedná se o výrazy: *hééézkýýý>hezký, to vypadá móóóc hezky>moc hezky, ovšem ted' už penízééé>ovšem ted' už peníze*, aj. Nedbalá výslovnost moderátorky se projevuje i ve vynechávání hlásek ve slovech: *sou opravdu>jsou opravdu, třba>třeba, možnos>možnost*, aj. Patrně vinou příliš rychlého tempa řeči dochází v projevu Tomáše Krejčíře k patlavosti (*módní návrháška>módní návrhářka*); velmi častému vypouštění hlásek (*přepokládám>předpokládám, v nákém>v nějakém, náký klubko>nějaké klubko, aspoň já>alespoň já, poťme si povídat>pojďme si povídat, pánové si přestavovali>pánové si představovali*, aj.), úplnému vynechávání předložek ve větách (*co pletení a háčkování člověk potřebuje>co k pletení a háčkování člověk potřebuje*, aj.) a k záměně hlásek (*oháčkovala>uháčkovala*, aj.). Patrné je také protetické v na počátku slov (*vohodně>o hodně*). Nejvýraznější a neprominutelnou artikulační vadou moderátora Tomáše Krejčíře je zřetelný sigmatismus, tedy nesprávné tvoření souhlásky s, a nedostatečné otevírání úst v proudu řeči. To má negativní dopad na obsahovou a významovou stránku projevu, který je z hlediska auditivního velmi často nesrozumitelný.

Na základě analýzy zvukové stráky mluveného projevu jsem došla k závěru, že u moderátorů Snídaně s Novou dochází velmi často k základním auditivním chybám především kvůli nedbalé artikulaci. Dále se budu věnovat lexikální, morfologické a syntaktické rovině moderátorského projevu a v závěru provedu porovnání, která z těchto rovin je nejproblematictější.

Z hlediska lexikálního si dovolím tvrdit, že oba moderátoři jsou příkladnými mluvčími, náležitě užívajícími spisovného jazyka. Přesto je jejich projev dynamický a živý. Přispívá k tomu volba takových jazykových prostředků, které obohacují jednotlivé výpovědi a celkově tak pozvedají moderátorský projev z hlediska lexikálního na velmi kvalitní úroveň. Ačkoli projev odpovídá po všech stránkách normě spisovné češtiny, nepůsobí hyperkorektně. Jediné negativum, na které bych upozornila, je užívání výplňkových výrazů na začátku promluvy (*takže, tak, aj.*) a uprostřed vět (*kdyžtak, jo, vlastně, jakoby, aj.*). Pozitivní je ale fakt, že si moderátoři tuto chybu uvědomují a snaží se slova výplňková redukovat. Hezitačních zvuků využívají nejen ve vlastní promluvě, ale i v dialogu, jako formu přitakávání (*hm, á, ehm, mm, aj.*). V tomto smyslu nejsou hezitační částice, které doprovázejí neverbální prvky řeči, chápány jako nežádoucí prostředky komunikace, ale naopak budí dojem zaujatosti moderátora k promluvě hosta a působí empaticky. A právě empatie je jednou z řečnického desatera.

Ve slovní zásobě obou moderátorů dominují spisovné a hovorové prvky jazyka. V jejich projevu si můžeme povšimnout vytříbených výrazů (*ovšem, pohled na sličnou modelku, oku lahodící, aj.*), zdrobnělin (*šatičky, topík, volníčko, botičky, aj.*) nebo v poměrně hojném množství užívaných slov přejatých. Ačkoli jsem výrazy přejaté výše zařadila do možných úskalí mluveného projevu, Zoře Kepkové a Tomáši Krejčířovi nečiní jejich artikulace žádný problém, a proto je opětovaně uplatňují ve svých promluvách (*in, out, trendy, bikiny, topík, fenomén, obligátní, rozkliknout, korida, aj.*). Aby projev nepůsobil stereotypně, nahrazují moderátoři mnohé výrazy dynamičtějšími a aktuálnějšími synonymy (*ukážeme si to v akci, přivítáme dvě tváře, jaké má ambice, taková malá inspirace, navnadit diváky, je to kuriózní, aj.*). V nevelkém množství se v proudu řeči mluvčích objevuje neuzuální kompatibilita slov a fráze (*Tomášovi teče slina, motivační informace, nic moc, velká osvětová kampaň, aj.*). Jelikož jich je ale užíváno opravdu

jen zřídka, nepůsobí jako klišé, ale naopak spolu s ostatními výše zmíněnými prvky jazyka dynamizují promluvu.

Ani v rovině morfologické se v projevu Zory Kepkové a Tomáše Krejčíře neobjevuje mnoho závažných pochybení. Z hlediska morfologického jsem zaznamenala časté prolínání češtiny spisovné a hovorové. Dle mého názoru by moderátoři měli zvolit jen jeden jazykový kód. Pro mluvenou formu češtiny v publicistické sféře je vhodnější jazyk spisovný hovorový.

U deklinace se ojediněle setkáváme s nespisovnými koncovkami substantiv v plurálu (*s penězma*>*s penězi*). Problematická je též nespisovná koncovka -ý u adjektiv, která nahrazuje spisovné -é (*to je krásný*>*to je krásné, nádherný a odvážný šaty*>*nádherné a odvážné šaty*) a nespisovná koncovka -ej na místě spisovného -ý (*velkej seriál*>*velký seriál, jsem zvědavej*>*jsem zvědavý*). Závěrem tohoto odstavce bych upozornila na občasné užívání nevhodných prepozic v promluvě (*od kolika hodin*>*v kolik hodin, někdy naviděnou při veřejném dni pletení*>*někdy naviděnou při příležitosti veřejného dne pletení*).

Rovina syntaktická představuje celou škálu mluvních nedostatků. Prvořadě se budu zabývat odchylkami od větné stavby, které v mluveném projevu nepovažujeme za chybné. Těchto odchylek může být dokonce i záměrně užito s cílem stylisticky ozvláštnit projev. Jedná se o oslovení, samostatný větný člen a parentezi. Mluvnicky nezačleněné oslovení, oddělené pauzou, oba uplatňují v dialogích s hosty nebo se jím snaží navázat kontakt s diváky. Samotné oslovení stojí na začátku výpovědi (*Dámy//děkujeme, Ivetko//ty tam budeš..., aj.*), uprostřed ní (*Tak tolik tedy taková malá inspirace//dámy pro vás//které byste třeba chtěly..., aj.*) nebo na jejím konci (*Dobré ráno//Martino, ...kde a kdy se bude startovat, protože destinací je mnoho//Evo?, aj.*). Samostatně stojící větný člen je v projevu Kepkové i Krejčíře hojně zastoupen, a to zejména v postpozici (*A kolik jich je//těch vzorů?, ...i když nevím kde jsou//ty letní dny, aj.*). Mluvnicky nezačleněné vsuvky slouží v moderátorském projevu zejména jako doplnění či zpřesnění nějaké informace (*Jak dlouho to trvá než upletete nebo uháčkujete//lépe řečeno// řeba tyhlety?, A když přeskočíme k od podpatků k dalším oblíbeným ženským botičkám//tak zvaným balerínkám//to taky není nic moc..., aj.*). Za chybu také nemůžeme považovat elipsu, tedy vynechání slova ve větě, pokud je host či posluchač schopen na základě vlastní zkušenosti nebo vyvozením z kontextu definovat chybějící výraz (*Od kolika to začíná?*>*Od kolika*

hodin to začíná?, Kolik se už za těch deset ročníků stihlo vybrat?> Kolik peněz se už za těch deset ročníků stihlo vybrat?, aj.). V promluvě se objevuje také apeziopeze, ke které dochází buď záměrně nebo neúmyslně. Záměrně tehdy, má-li např. mluvčí v úmyslu převést řeč na jiné téma a od hosta očekává, že na nedokončenou větu naváže (*Ovšem pojďme k té technice..., aj.*) nezáměrně tehdy, neví-li jak větu dokončit. V tomto případě se většinou pohotově ujme slova druhý moderátor. K apeziopezi neúmyslné dochází zejména v dialogu, přeruší-li jeden mluvčí druhého a nedovolí mu tak dokončit výpověď.

Za chyby ve větné stavbě považujeme anakolut, zeugma a kontaminaci. I přesto, že se oba mluvčí vyjadřovali stručně, nedocházelo k zanedbání dvojí vazby (zeugmatům). Mnohem častěji jsme v promluvách mohli narazit na anakolut a kontaminaci (příklady těchto odchylek jsem doplnila o možné správné varianty). Právě anakolut je charakteristický pro moderátorské projevy, ve kterých dochází k časté improvizaci, ale i obecně pro celou publicistickou sféru. Mluvčí se svou nepozorností přestane orientovat v již proneseném, což se následně odrazí i v promluvovém úseku (*Kdo tam přijde a ukáže nějakou svou dovednost//na to náměstí Republiky zítra//tak po té osmé hodině bude velké finále>Zítra po osmé hodině bude na náměstí Republiky velké finále pro ty//kteří přijdou a ukážou nějakou svou dovednost, aj.*). Kontaminace, tedy záměna správné vazby slov s jinou, není v mluveném projevu tolik zřetelná a častá. Přesto zde uvádím její dva příklady: *Již třetím ročníkem se uskuteční...> třetím rokem se uskuteční..., ...kolik se za těch deset ročníků stihlo vybrat peněz proti rakovině prsu nebo na podporu léčby?>...kolik se za těch deset let stihlo vybrat peněz na podporu léčby rakoviny prsu?*

Z hlediska frekvenčního jsem se dopátrala problému s kumulací slov. Jedná se například o velmi častý výskyt ukazovacích pronomínů v proudu řeči, které by bylo možné zredukovat pečlivější přípravou projevu (*To je tak deset centimetrů veliký podpatek//to asi není úplně vhodná dámská obuv>Obuv s deseticentimetrovým podpatkem asi nebude nejvhodnější, S Martinou si možná taky ukážeme v tom dalším vstupu v akci to//jak to háčkování probíhá>S Martinou si možná v dalším vstupu ukážeme//jak háčkování probíhá v akci, aj.*). Za další nedostatek můžeme považovat hromadění konjunkcí v jednom souvětí (*Napadá mě//když koukám zrovna na ty bikiny//není tam potom problém//že třeba*

když se vykoupu//že mi ty plavky dlouho schnou?>Při pohledu na ty bikiny mě napadá//jestli po koupání neschnou příliš dlouho?, aj.) nebo substantiv v jedné větě (*Mně se třeba moc líbí ty bílé šaty i tyhle ty bílé šaty>Mně se třeba moc líbí oboje bílé šaty, aj.*).

Ačkoli čeština nemá jasně daný slovosled, při troše jazykového citu dokáže téměř každý definovat výrazy, které ve větné konstrukci nejsou na správné pozici, např.: *Zúčastnit se může úplně každý pochodu?>Může se pochodu zúčastnit úplně každý?, ...aby jsme předvedli šatičky háčkové >...aby jsme předvedli háčkové šatičky, ...to taky není nic moc pro ženskou nohu prý//...to prý taky není nic moc pro ženskou nohu.* Projev též obsahuje výpovědi, které z logického hlediska nemají žádnou obsahovou platnost, např.: *Máme tady také dvě milé tváře//které nemusím představovat//takže Tereza Brodská a Lucie Borhyová>Máme tady také dvě milé tváře//které nemusím představovat* nebo *Máme tady také dvě milé tváře//Terezu Brodskou a Lucii Borhyovou.* V některých výpovědích jsou patrné prvky ironie. Vždy se váží ke kontextu a jejich identifikace je poměrně snadná: *Tak dámy//ted' víte//že chodíte zdravě v těch vašich botách>*ironická narážka na podpatky, *Tak//první otázka bude naprosto nečekaná>*ironické vyjádření předpovídá, že hosta čeká naprosto běžná a často frekventovaná otázka.

V porovnání s rovinou lexikální a morfologickou jsem dospěla k závěru, že nejproblematictější stránka mluveného projevu je ta syntaktická. Nutno však podotknout, že výše zmíněné jazykové roviny nejsou samostatnými celky promluvy, ale váží se na sebe a propojují se. Bez vzájemné sounáležitosti a náležitého respektování jejich zásad by nemohl nikdy vzniknout srozumitelný projev. Především pro veřejné mluvčí je nezbytné věnovat dostatečnou pozornost problematice lexikální, morfologické a syntaktické roviny, znát možná úskalí a umět jim předcházet. Mluvený projev Zory Kepkové a Tomáše Krejčíře, moderátorů Snídaně s Novou, nehodnotím tolik kladně, jako projev moderátorů Dobrého rána. Oba by se měli více soustředit na zřetelnost a pečlivost své artikulace, zejména pak Krejčíř, a ostražití by měli být též i v syntaktické rovině promluvy, jejíž nedostatky lze poměrně snadno odstranit důslednější přípravou projevu.

12 Srovnání mluvených projevů moderátorů Snídaně s Novou a Dobrého rána s Českou televizí

Než se pustím do srovnání projevů jednotlivých moderátorských dvojic, ráda bych upozornila na to, že cílem mé práce nebylo vyzdvihovat či kritizovat moderátory a jejich promluvy, nýbrž objektivně je zhodnotit po stránce zvukové a jazykové.

Míním, že dobrá jazyková úroveň je prioritní pro moderátory Snídaně s Novou i Dobrého rána, proto bych projevy obou moderátorských dvojic ohodnotila jako kvalitní a kultivované. Přesto bych moderátory Gabrielu Lefendu a Denise Gaidoše označila za zkušenější moderátorskou dvojici. Co se týká zvukové i jazykové stránky projevu, shledala jsem u nich podstatně menší množství chyb než u Zory Kepkové a Tomáše Krejčíře. A to, nutno podotknout, i chyb méně závažných. Nabyla jsem také dojmu, že se v projevech obou moderátorských dvojic vyskytují prvky nářeční. V pražském vysílání Snídaně s Novou to bylo protetické *v* před *o* na začátku slov, nespisovné *-ej* místo *-ý*, vynechání spisovné koncovky *-l* v příčestí minulém apod. Všechny tyto příznaky odpovídají české nářeční skupině. V ostravském vysílání Dobrého rána to může být zkracování samohlásek. To je sice patrné i u Kepkové a Krejčíře, ale domnívám se, že spíše vinou nedbalé artikulace.

Vysílání Dobrého rána se více váže k jednomu hlavnímu tématu, které je v pořadu neustále připomínáno. Mou povinností je vyzdvihnout i fakt, že jeho moderátoři mají přirozenější projev a znatelně větší přehled o hostech a jejich činnostech, než moderátorská dvojice Snídaně s Novou. To jim umožňuje plynule navazovat na některé odpovědi hostů, rozvíjet dialog různými směry a v neposlední řadě jim tyto znalosti do určité míry dodávají jistotu, že nedorazí k mezní situaci, kdy vyčerpají všechny běžné otázky a nebudou mít v rámci dialogu s hostem dále o čem hovořit.

V závěru této kapitoly se zaměřím na neverbální jazykové prostředky. Vzhledem k tomu, že se nejedná o běžnou osobní komunikaci, je poměrně složité identifikovat jednotlivé složky neverbální komunikace. Zejména kinezika, haptika a proxemika jsou pro moderátory značně omezené, jelikož si nemohou sami vymezovat proxemické zóny (místa, kde se budou pohybovat, mají předem striktně daná). Viditelná je v obou projevech složka mimická a gestikulační. Prostřednictvím mimiky sděluje moderátor své emoce,

nejčastěji zájem či zaujetí k promluvě hosta. U obou moderátorských dvojic jsem vypožadovala stejná gesta v určitých situacích: v udivení pozvedají obočí, při projevech zdvořilosti (přivítání hosta, poděkování za rozhovor, loučení se, aj.) se usmívají, v dialogu souhlasně pokývují hlavou a přitakávají, aj. Většina těchto gest je také velmi často doplněna hezitačními zvuky. Zřetelná je v projevu též vizika. Oční kontakt udržují moderátoři nejen mezi sebou a hosty, ale prostřednictvím pohledů do kamery i s diváky.

13 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo pozorovat a srovnat mluvené projevy moderátorů televizních pořadů s podobnou koncepcí na odlišných televizních stanicích. Tento úkol jsem se snažila splnit zejména v praktické části své práce. Na tomto místě bych ráda vyvrátila domněnku, že současná jazyková úroveň v porovnání s léty minulými silně poklesla. Na základě pečlivé analýzy moderátorských projevů jsem došla k závěru, že se o kultivovanost jazyka v publicisticky zaměřených pořadech nemusíme bát.

Moderní novinkou posledních let, kterou můžeme čím dál častěji spatřovat v programu vysílání různých televizních stanic, se stávají show, jejichž moderátoři velmi často inklinují k nespisovné obecné češtině. Obsahová hodnota jejich projevu připraveného i nepřipraveného je s projevy moderátorů ranních bloků nesrovnatelná.

Dobří moderátoři berou v potaz jazykové normy a respektují je. To, že u nich občas zaznamenáváme mluvní nedostatky, může být způsobeno potřebou rychle reagovat na nějakou situaci, k něčemu se vyjádřit, nebo mnohdy nepřipraveností projevu. Skutečnost, že si těchto chyb v proudu řeči povšimneme, naznačuje fakt, že i my sami jsme kompetentními uživateli kultivovaného a spisovného jazyka.

14 Seznam použité a prostudované literatury

1. Bečka, Josef Václav. Stylistická syntax a kompozice projevu. Praha 1978.
2. Buchtová - Šmajsová, Božena. Rétorika. Vyd. 1. Praha : Grada, 2006.
3. Čechová, Marie. Čeština - řeč a jazyk. 2., přeprac. vyd. Praha : ISV, 2000.
4. Čechová, Marie. Současná česká stylistika. Vyd. 1. Praha : ISV, 2003
5. Daneš, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009.
6. Hůrková-Novotná, Jiřina. Kultura mluveného projevu (Strategie umění komunikace). 1. vyd. Praha : Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1994.
7. Internetové stránky České televize dostupné na <http://www.ceskatelevize.cz>
8. Internetové stránky televize Nova dostupné na <http://www.tv-nova.ic.cz>
9. Jiráček, Jan - Köpplová, Barbara. Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007
10. Kraus, Jiří. Rétorika a řečová kultura. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2004.
11. Krobotová, Milena. Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1992.
12. Lotko, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.
13. Musil, Josef. Úvod do sociální a masové komunikace. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008.
14. Pravidla českého pravopisu. 5. dopl. vyd. Praha : Fin, 2008.
15. Příruční mluvnice češtiny. Vyd 2., opr. [sic?]. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
16. Šmíd, Milan. Veřejnoprávní a soukromé televize v některých evropských zemích. Studie zpracovaná pro Parlament České republiky. Parlamentní institut 2004

17. Špačková, Alena. Moderní rétorika : jak mluvit k druhým lidem, aby nám naslouchali a rozuměli. 3., dopl. vyd. Praha : Grada, c2009.
18. Šrámková, Vítězslava - Hůrková-Novotná, Jiřina. Mluvený projev a přednes. 2. vyd. Praha : SPN, 1985.
19. Vymětal, Jan. Průvodce úspěšnou komunikací : efektivní komunikace v praxi. 1. vyd. Praha : Grada, 2008.

15 Seznam příloh

1. Příloha 1: DVD Dobré ráno s Českou televizí (27.5.2010) a Snídaně s Novou (27.5.2010)